

4.1 จำนวนคนเจ็บป่วยในรอบปี 2546 (1 ม.ค. – 31 ต.ค. 2546)

หมู่บ้าน	โรคเกี่ยวกับ ทางเดิน อาหาร	โรคเกี่ยวกับ ทางเดินลม หายใจ	โรคเกี่ยวกับ ระบบ ประสาท ,กล้ามเนื้อ	โรคเกี่ยวกับ กระดูก	อุบัติเหตุ	โรคอื่นๆ
บ้านม่วง	29	87	1	3	9	1
บ้านนาคุณใหญ่	37	156	3	2	13	6
บ้านนาคุณน้อย	22	146	2	3	8	2
บ้านหนองหัว จั่ว	13	74	0	1	4	1
รวม	101	463	6	9	34	10

4.2 อัตราค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล

โรค	คลินิก/รพ. เอกชน	สถานพยาบาลของ รัฐ	ซื้อยากินเอง	สมุนไพร
โรคทางเดินอาหาร	9,350	3,200	4,700	150
โรคทางเดินลมหายใจ	7,380	2,720	3,515	75
โรกระบบประสาท, ระบบกล้ามเนื้อ	4,055	6,050	2,235	0
โรคเกี่ยวกับกระดูก	10,500	2,210	2,355	350
อุบัติเหตุ	1,560	2,100	500	450
โรคอื่นๆ	6,400	8,050	6,500	580
รวม	39,245	24,330	19,805	1,605

ค่าใช้จ่ายดังกล่าวข้างต้น เป็นเพียงตัวเลขที่สำรวจได้จากชุมชนที่เป็นเฉพาะค่ายาและอุปกรณ์ทางการแพทย์ เท่านั้นผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยจำได้ และยังไม่ได้รวมถึงค่าใช้จ่ายอื่นๆของญาติผู้ป่วย ค่ารถ และค่าเสียเวลาทางเศรษฐกิจ

หมายเหตุ โรคอื่นๆที่พบ 1 โรคตับ ตับแข็ง ตับอักเสบ 2 โรคมะเร็ง 3 โรคเอดส์ 4 โรคคอพอกเป็นพิษ ค่อมไทรอยด์ เป็นพิษ

4.3 สัดส่วนการใช้ยาแผนปัจจุบันต่อยาแผนโบราณหรือยาสมุนไพร

จากการไปเก็บข้อมูลและการสัมภาษณ์ชุมชน ได้พบข้อมูลอัตราการใช้ยาแผนปัจจุบันกับยาสมุนไพร ในการรักษาพยาบาลเป็นประจำๆ เสมอเป็นยาสามัญประจำบ้าน ดังนี้

ชุมชน หมู่ที่	อัตราส่วนการใช้ยาแผนปัจจุบัน:ยาสมุนไพร(ร้อยละ)	หมายเหตุ
บ้านม่วง หมู่ 1	95 : 5	ยาสมุนไพรหรือยา กลางบ้าน ไม่นับยา แผนโบราณที่ผลิต เพื่อการค้าโดยตรง หรือปรุงสำเร็จรูป พร้อมใช้
บ้านม่วง หมู่ 7	90 : 10	
บ้านนาคุณใหญ่ หมู่ 2	94 : 6	
บ้านนาคุณใหญ่ หมู่ 3	95 : 5	
บ้านนาคุณน้อย หมู่ 4	88 : 12	
บ้านนาคุณใหญ่ หมู่ 6	90 : 10	
บ้านหนองหัวจั่ว หมู่ 5	85 : 15	

5 ข้อมูลทั่วไปของการใช้ยาสมุนไพร

สัดส่วนการใช้ยาแผนปัจจุบันต่อยาแผนโบราณหรือยาสมุนไพร

จากการไปเก็บข้อมูลและการสัมภาษณ์ชุมชน ได้พบข้อมูลอัตราการใช้ยาแผนปัจจุบันกับยาสมุนไพร ในการรักษาพยาบาลเป็นประจำๆ เสมอเป็นยาสามัญประจำบ้าน ดังนี้

ชุมชน หมู่ที่	อัตราส่วนการใช้ยาแผนปัจจุบัน:ยาสมุนไพร(ร้อยละ)	หมายเหตุ
บ้านม่วง หมู่ 1	95 : 5	ยาสมุนไพรหรือยา กลางบ้าน ไม่นับยา แผนโบราณที่ผลิต เพื่อการค้าโดยตรง หรือปรุงสำเร็จรูป พร้อมใช้
บ้านม่วง หมู่ 7	90 : 10	
บ้านนาคุณใหญ่ หมู่ 2	94 : 6	
บ้านนาคุณใหญ่ หมู่ 3	95 : 5	
บ้านนาคุณน้อย หมู่ 4	88 : 12	
บ้านนาคุณใหญ่ หมู่ 6	90 : 10	
บ้านหนองหัวจั่ว หมู่ 5	85 : 15	

6 กระบวนการและขั้นตอนดำเนินงาน

การดำเนินกิจกรรม

ระยะแรก 5 เดือน

1. ประชุมเตรียมความพร้อมทีมงาน
2. ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้าน
3. สำรวจข้อมูลสภาพชุมชน โดยการสำรวจข้อมูล สัมภาษณ์ / ทำแผนที่ และประชุมกลุ่มย่อย
ในประเด็นดังต่อไปนี้
 - สภาพพื้นที่ชุมชน
 - ประวัติ
 - ความเชื่อ ศาสนา
 - สังคม วัฒนธรรม
 - ภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่าง ๆ และเรื่องสมุนไพร
 - การศึกษา
 - การปกครอง
 - การสาธารณสุข
4. จัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนชาวบ้าน ในด้านการดูแลสุขภาพสภาพ พฤติกรรมการใช้ยา ตลอดจน
ความเปลี่ยนแปลง
แปลงในการใช้ยาสมุนไพรและยาแผนปัจจุบัน
5. สำรวจและรวบรวมคำรับยาพื้นบ้านที่เป็นหนังสือผูก ใบลาน
6. แปลหนังสือผูก ใบลาน เป็นหนังสือภาษาไทย แล้วนำมาจัดทำเป็นรูปเล่มเพื่อใช้ในการ
ฝึกอบรมหมอพื้น
บ้านและชาวบ้าน
7. จัดทำรายงานความก้าวหน้า

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ระยะแรก 5 เดือน

1. ทีมวิจัยเข้าใจในการดำเนิน โครงการวิจัย
2. ชาวบ้านเกิดความเข้าใจในจุดมุ่งหมายของโครงการวิจัยและให้ความร่วมมือ
3. ได้ข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจสภาพชุมชนในประเด็นต่อไปนี้

- สภาพพื้นที่ชุมชน
- ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- ความเชื่อ ศาสนา
- สังคม วัฒนธรรม
- ภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่าง ๆ และเรื่องสมุนไพร
- การศึกษา
- การปกครอง
- การสาธารณสุข

4. ได้ข้อมูลในด้านการดูแลสุขภาพสุขภาพของชุมชน

5. ทราบพฤติกรรมการใช้ยาของชุมชนคำบลนาคุณใหญ่ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในการใช้ยาสมุนไพรและ

ยาแผนปัจจุบัน

6. ไทบ้านเห็นความสำคัญและเห็นคุณค่าของการดูแลสุขภาพและการใช้ยาสมุนไพร

7. ได้ข้อมูลคำรับยาพื้นบ้านจากหนังสือผูก ใบลาน และภาพถ่ายพืชสมุนไพร

8. ได้เอกสารแปลคำรับยาโบราณที่เป็นภาษาไทย

9. ได้หนังสือคู่มือคำรับยาสมุนไพรสำหรับการอบรมหมอพื้นบ้านและไทบ้าน

10. ได้แนวทางในการอนุรักษ์คำรับยาโบราณ และแนวทางการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรประจำบ้านที่จะนำไปทดลองปฏิบัติช่วงต่อไป

2. วิธีการ ขั้นตอนโดยละเอียด

กิจกรรมที่ 1 : ประชุมเตรียมความพร้อมทีมงาน

วัตถุประสงค์ - เพื่อให้ทีมวิจัยรู้และเข้าใจ พร้อมทั้งจะปฏิบัติการวิจัย

- เพื่อให้ทีมวิจัยร่วมมือร่วมใจกันในการปฏิบัติงาน

วัน/เวลา/สถานที่ วันที่ 9 กรกฎาคม 2545 ณ. บ้านเลขที่ 89 ม.4 ต.นาคุณใหญ่

อ.นาหว้า จ.นครพนม

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม

1. ทีมวิจัย 7 คน

2. ผู้ประสานงาน Node 1 คน

3. ผู้ประสานงานภาคอีสาน 1 คน

รวม 9 คน

วิธีการ/กระบวนการ

1. ประสานงาน นัดแนะทีมวิจัย ที่ปรึกษาโครงการ ผู้ประสานงาน Node แอ่งสกลนคร เข้าร่วมประชุม
2. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ และข้อมูล เหตุผลเบื้องต้น
3. ดำเนินการประชุม โดยยึดโครงการ แผนกิจกรรม และแนวทางปฏิบัติ
 - ชี้แจงทำความเข้าใจให้ตรงกันทุกประเด็น
 - ซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากที่ปรึกษาโครงการ-ผู้ประสานงาน Node แอ่งสกลนคร
 - กำหนดแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกันภายในทีมวิจัย โดยยึดตามแผนกิจกรรม
 - กำหนดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในทีมงาน
4. ผู้ประสานงาน Node แอ่งสกลนคร เสนอแนะในเรื่องการบริหารจัดการด้านงบประมาณ หลักฐานการใช้จ่าย รายการใดบ้างที่จ่ายได้ จ่ายไม่ได้ ใบเสร็จรับเงิน ใบสำคัญรับเงิน และเอกสารที่จำเป็นอื่นๆ โดยให้ศึกษาจากคู่มือการบริหารจัดการงบประมาณ โครงการ(ฉบับย่อ และฉบับปรับปรุง)
5. ที่ปรึกษาโครงการ ให้ข้อเสนอแนะในเทคนิคการประสานชุมชน การเก็บข้อมูล
6. สรุปและปิดประชุม

ผลการดำเนินกิจกรรม

1. ทีมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจในแนวทางการทำการศึกษาวิจัย
2. มีความรู้ความเข้าใจในระบบการบริหารจัดการโครงการตามเงื่อนไขของ สกว. ภาค
3. มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบภายในทีมร่วมกัน ดังนี้
 - หัวหน้าทีมวิจัย นายวรรณดี โทสวนจิต
 - ฝ่ายประสานการแปลเอกสารโบราณ นายอาคม กัดสาพิมพ์
 - ฝ่ายการเงินการบัญชีและเลขานุการ นางวาริรัตน์ ศรีมุงคกุล
 - ฝ่ายประสานงานพื้นที่และชุมชน
 - บ้านม่วง หมู่ 1 และหมู่ 7 นายสัน สาระปา
 - บ้านนาคุณใหญ่ หมู่ 2 และหมู่ 3 นายปัญญา อุปศรี
 - บ้านหนองหัวจัว หมู่ 5 นายทองอยู่ ปิลง
 - บ้านนาคุณน้อย หมู่ 4 และหมู่ 6 นายเรรันดร์ โทสวนจิต

4. มีการร่วมกำหนดแผนกิจกรรมในการปฏิบัติงานดังนี้

กิจกรรม	ช่วงระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
1. ประชุมเตรียมความพร้อมทีมงาน	1 – 10 ก.ค. 2546 (1 วัน)	ทีมวิจัย,ที่ปรึกษา,ผู้ประสานงานNode	ทีมวิจัย
2. ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับไทบ้าน ชุมชน	11 - 15 ก.ค.2546 (4 วัน)	ไทบ้าน ทุกหมู่บ้าน จำนวน 4 บ้าน	ทีมวิจัย, ที่ปรึกษา, ผู้ประสานงานNode
3. สํารวจข้อมูลชุมชน	16 – 30 ส.ค.2546 (10 วัน)	ไทบ้าน ,ผู้เฒ่า ,กรรมการหมู่บ้าน อสม.พระ,ครู ฯ ใน ตำบลนาควงใหญ่	ทีมวิจัย
4. จัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนกับไทบ้านเรื่องสมุนไพร	1 – 10 ก.ย. 2546 (4 วัน)	ไทบ้าน ทุกหมู่บ้าน จำนวน 4 บ้าน	ทีมวิจัย, ที่ปรึกษา, ผู้ประสานงานNode
5. สํารวจและรวบรวมคำรับยาโบราณ,ตำรายาพื้นบ้าน	11 – 16 ก.ย. 2546 (5 วัน)	ไทบ้านที่มีคำรับยา	ทีมวิจัย

กิจกรรม	ช่วงระยะเวลา	กลุ่มเป้าหมาย	ผู้รับผิดชอบ
6. แปลหนังสือผูกใบลาน	17 ก.ย.-15 ต.ค.46	ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณ,หมอยาพื้นบ้าน	ทีมวิจัย
7. เรียบเรียงและจัดพิมพ์รูปเล่ม	16 ต.ค.-15 พ.ย.46	หมอยาพื้นบ้าน โรงพิมพ์	ทีมวิจัย
8. รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1	16 – 30 พ.ย.2546	ทีมวิจัย,รายงานจำนวน 3 เล่ม	ทีมวิจัย

5. ปัญหาและอุปสรรค

ถึงแม้ทีมวิจัยจะเข้าใจในกระบวนการทำงานตามแผนกิจกรรมแล้ว แต่ยังคงมีความกังวลใจในการจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างที่เราคาดหวังไว้ เกรงจะดำเนินการไม่ทันเวลา เนื่องจากการอนุมัติโครงการล่าช้า ประกอบกับการไม่คุ้นเคยในการจะใช้เครื่องมือ และวิธีการวิจัย

6. ข้อเสนอแนะ

เห็นควรให้มีการประชุม อบรม ศึกษาดูงานในพื้นที่ ที่มีการวิจัยชุมชนก่อนหน้านี้แล้ว หรืออบรมเชิงปฏิบัติการด้านการเก็บข้อมูลในการวิจัยชุมชน

กิจกรรมที่ 2 ประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้านและแกนนำชุมชน

วัตถุประสงค์ - เพื่อให้ชาวบ้านและชุมชนเข้าใจ พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือในการวิจัย

- เพื่อให้ทีมวิจัย ปฏิบัติงานการเก็บข้อมูลได้สะดวก รวดเร็ว ตรงตามวัตถุประสงค์

วัน/เวลา/สถานที่ ตามแผนกิจกรรม ที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นในกิจกรรมที่ 1

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม

1. ทีมวิจัย 7 คน

2. ผู้ประสานงาน Node 1 คน

3. ที่ปรึกษาโครงการ 1 คน

รวม 9 คน

วิธีการ/กระบวนการ

1. ประสาน นัดแนะกับผู้นำชุมชน แกนนำหมู่บ้าน ไทบ้านทั่วไป ทีมวิจัย ที่ปรึกษาโครงการ ผู้ประสานงาน Node แอ่งสกลนคร เข้าร่วมประชุม

2. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ ข้อมูลความเป็นมาของโครงการ และเหตุผลเบื้องต้น

3. ดำเนินการประชุม โดยยึดโครงการ แผนกิจกรรม และแนวทางปฏิบัติ

- ชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้าน แนะนำทีมวิจัยทั้ง 7 คน

- ซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากชาวบ้าน ผู้นำชุมชน

- ชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติงานและขอความร่วมมือจากชาวบ้าน ผู้นำชุมชน

4. ผู้ประสานงาน Node แอ่งสกลนคร ที่ปรึกษาโครงการได้กล่าว ชี้แจง และขอความร่วมมือจากชุมชน พูดถึงสิ่งที่ชุมชนจะได้จากการวิจัยครั้งนี้

5. สรุปและปิดประชุม

ผลการดำเนินกิจกรรม

1. ไทบ้านมีความรู้ความเข้าใจในแนวทางการทำการศึกษาวิจัย
2. ไทบ้านพร้อมให้ความร่วมมือ และอำนวยความสะดวกในการวิจัย แม้จะยังไม่ค่อย

แน่ใจนัก ถึงผลการวิจัย

3. ปัญหาและอุปสรรค

แม้ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนจะรู้จักทีมวิจัยจะเข้าใจในกระบวนการทำงานตามแผนกิจกรรม และพร้อมให้ความร่วมมืออำนวยความสะดวกให้แล้ว แต่ยังมีความกังวลใจในการจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างที่คาดหวังไว้ เนื่องจากไม่คิดว่าชาวบ้านธรรมดาจะทำการวิจัยได้

4. ข้อเสนอแนะ

เห็นควรนำไทบ้านไปร่วมประชุม อบรม ศึกษาผลงานในพื้นที่ ที่มีการวิจัยชุมชนก่อนหน้านี้แล้ว

กิจกรรมที่ 3 สำรวจข้อมูลชุมชน สังคม วัฒนธรรม การศึกษาและการสาธารณสุข

วัตถุประสงค์ - เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริงของชุมชนตำบลนาควนใหญ่ด้านสภาพทั่วไป ด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษาและการสาธารณสุข

- เพื่อให้ทีมวิจัย มีความสามารถในการเก็บข้อมูลการวิจัย

วัน/เวลา/สถานที่ ตามแผนกิจกรรม ที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นในกิจกรรมที่ 1

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม

1. ทีมวิจัย 7 คน
2. ไทบ้าน ผู้นำชุมชน คนแก่เผ่า อสม. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ครู
3. หัวหน้าครอบครัว

วิธีการ/กระบวนการ

1. ประสาน นัดแนะกับทีมวิจัย โดยยึดแผนกิจกรรม แผนชุมชน
2. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ ในการเก็บข้อมูล
 - เครื่องมือเก็บข้อมูล แบบสอบถาม
 - ปากกา ดินสอ น้ยาลบคำผิด
 - เครื่องมือการสุ่มตัวอย่างประชากร

3. ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยแยกกันไปเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 2 คน

นายวรรณดี โทสวนจิต และนายปัญญา อุปศรี ไปเก็บข้อมูลบ้านนาคุณใหญ่
นายสัน สาระปาและนายอาคม กัดสาพิมพ์ ไปเก็บข้อมูลบ้านม่วง
นายเรณัด โทสวนจิต และนางวาริรัตน์ ศรีมงคล ไปเก็บข้อมูลบ้านนาคุณน้อย
นายทองอยู่ ปีลอง ไปเก็บข้อมูลบ้านหนองหัวจั่ว

การสุ่มตัวอย่างประชากรในการเก็บข้อมูล เนื่องจากชุมชนในตำบลนาคุณใหญ่ มีจำนวน
มาก การเก็บข้อมูลจึงต้องอาศัยการสุ่มตัวอย่าง โดยอาศัยเทคนิควิธีสุ่มธรรมดา(Simple random
sampling) และการสุ่มตัวอย่างเชิงระบบ (Systematic random sampling)ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างที่
ง่าย แต่ละหน่วยของประชากรมีโอกาสถูกเลือกเท่าๆกัน อีกทั้งมีความสะดวกและเหมาะสมกับการ
วิจัยระดับชาวบ้านในครั้งนี้

4. ในวันรุ่งขึ้นถัดจากวันที่ไปจัดเก็บข้อมูล ทีมวิจัยจะมาปรึกษา ชักซ้อมความเข้าใจ
ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขก่อนลงเก็บข้อมูลภาคสนามอีกต่อไป

ผลการดำเนินกิจกรรม

1. ได้ข้อมูลชุมชนเพียงพอในการศึกษาวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูล
2. ไทบ้านพร้อมได้ให้ความร่วมมือ และอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล การตอบ
แบบสอบถาม การต้อนรับการพูดคุยสนทนากับคณะนักวิจัยเป็นอย่างดี

4. ปัญหาและอุปสรรค

แม้ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนจะรู้จักทีมวิจัยจะเข้าใจในกระบวนการทำงาน การเก็บข้อมูลการ
วิจัย และพร้อมให้ความร่วมมืออำนวยความสะดวกให้แล้ว แต่ยังมีบ้างบางคนบางครัวเรือนที่แสดง
ความรำคาญ หรือการตอบแบบสอบถามแบบไม่ค่อยเต็มใจนัก และให้ข้อมูลไม่น่าจะตรงตามจริง
อาจจะอาย ไม่กล้าเปิดเผยข้อมูลจริงของโรคที่ป่วย

5. ข้อเสนอแนะ

ให้คณะวิจัยพยายามหาเวลา หาโอกาส หาจังหวะที่ไทบ้านอารมณ์ดี มีความพร้อมที่จะตอบ
แบบสอบถาม พร้อมทั้งจะพูดคุย หากเขายังไม่พร้อม ให้เลี้ยงไปบ้านหลังอื่นก่อน

**กิจกรรมที่ 4 จัดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนกับไทบ้านและแกนนำชุมชน ในเรื่องความเคลื่อนไหว
สถานการณ์การใช้ยาสมุนไพรและยาแผนปัจจุบัน**

วัตถุประสงค์ - เพื่อให้ไทบ้านและชุมชนเข้าใจ พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือในการวิจัย
- เพื่อให้ทีมวิจัย ปฏิบัติงานการเก็บข้อมูลได้สะดวก รวดเร็ว ตรงตามวัตถุประสงค์
วัน/เวลา/สถานที่ ตามแผนกิจกรรม ที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นในกิจกรรมที่ 1
กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม

1. ทีมวิจัย 7 คน
 2. ผู้ประสานงาน Node 1 คน
 3. ที่ปรึกษาโครงการ 1 คน
- รวม 9 คน

วิธีการ/กระบวนการ

1. ประสาน นัดแนะกับผู้นำชุมชน แกนนำไทบ้าน ไทบ้านทั่วไป ทีมวิจัย ที่ปรึกษา
โครงการ ผู้ประสานงาน Node แอ่งสกตนคร เข้าร่วมประชุม
2. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ ข้อมูลความเป็นมาของโครงการ และเหตุผล
เบื้องต้น
3. ดำเนินการประชุม โดยชี้แจงโครงการ แผนกิจกรรม และแนวทางปฏิบัติ
 - ชี้แจงทำความเข้าใจกับไทบ้าน แนะนำทีมวิจัยทั้ง 7 คน
 - ซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากไทบ้าน ผู้นำชุมชน
 - ชี้แจงแนวทางในการปฏิบัติงานและขอความร่วมมือจากไทบ้าน ผู้นำชุมชน
 - ประเด็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับไทบ้าน เรื่องสถานการณ์การใช้ยาแผนปัจจุบัน
ยาสมุนไพร โรค การเกิดโรค การป้องกันรักษา
4. ผู้ประสานงาน Node แอ่งสกตนคร ที่ปรึกษาโครงการได้กล่าว ชี้แจง และขอความ
ร่วมมือจากชุมชน พูดถึงสิ่งที่ชุมชนจะได้จากการวิจัยครั้งนี้
5. สรุปและปิดประชุม

ผลการดำเนินกิจกรรม

1. ไทบ้านมีความรู้ความเข้าใจในแนวทางการทำการศึกษาวิจัย
2. ไทบ้านพร้อมให้ความร่วมมือ และอำนวยความสะดวกในการวิจัย

4. ปัญหาและอุปสรรค

แม้ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนจะรู้จักทีมวิจัยจะเข้าใจในกระบวนการทำงานตามแผนกิจกรรม และพร้อมให้ความร่วมมืออำนวยความสะดวกให้แล้ว แต่ยังมีความกังวลใจในการจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างที่คาดหวังไว้ เนื่องจากไม่คิดว่าชาวบ้านธรรมดาจะทำการวิจัยได้

5. ข้อเสนอแนะ

เห็นควรนำชาวบ้านไปร่วมประชุม อบรม ศึกษาดูงานในพื้นที่ ที่มีการวิจัยชุมชนก่อนหน้านี้แล้ว

กิจกรรมที่ 5 ดำรงและรวบรวมหนังสือผูกโบราณที่เป็นคำรับยา

วัตถุประสงค์ - เพื่อรวบรวมคำรับยาโบราณที่ได้บันทึกไว้เป็นหนังสือผูก(หนังสือก้อม)

- เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะใช้ในการศึกษาวิจัย และการอนุรักษ์ต่อไป

- เพื่อให้ชาวบ้านได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของคำรับยาโบราณ และภูมิปัญญาของ

บรรพบุรุษ - เพื่อสร้างคุณค่าให้กับหนังสือผูก โบราณและมรดกทางวัฒนธรรม

วัน/เวลา/สถานที่ ตามแผนกิจกรรม ที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นในกิจกรรมที่ 1

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม

1. ทีมวิจัย 7 คน

2. ผู้ประสานงาน Node 1 คน

รวม 8 คน

วิธีการ/กระบวนการ

1. ประสาน นัดแนะกับผู้นำชุมชน แกนนำหมู่บ้าน ไทบ้านทั่วไป

2. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้

3. ดำเนินการออกไปพบปะพูดคุย และสำรวจรวบรวมหนังสือผูกโบราณ(หนังสือก้อม) ที่ชาวบ้านได้ครอบครองอยู่ โดยขอเข้าไปศึกษาวิจัยเท่านั้น มิใช่การซื้อขายขาดตัว โดยยึดโครงการ แผนกิจกรรม และแนวทางปฏิบัติ

- ชี้แจงสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าทางด้านภูมิปัญญากับชาวบ้าน

- ซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากชาวบ้าน และขอทราบถึง

แหล่งที่มีหนังสือผูกโบราณ

4. ผู้ประสานงาน Node แอ่งสกลนคร ได้ร่วมชี้ให้ไทบ้านได้เห็นความจำเป็น และ ความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของบรรพบุรุษ และขอความร่วมมือจากชุมชน และพูดถึงสิ่งที่ชุมชนจะได้จากการวิจัยครั้งนี้
5. ทีมวิจัยรวบรวมจัดเป็นระบบระเบียบ โดยนำไปถ่ายเอกสารเพื่อการศึกษาวิจัยต่อไป

ผลการดำเนินงานกิจกรรม

1. ได้หนังสือผูกใบลานมาทั้งสิ้นประมาณ 30 ผูก
2. ได้หนังสือสมุดบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบัน แต่เป็นสำนวนลาว จำนวน 1 เล่ม

4. ปัญหาและอุปสรรค

แม้ชาวบ้าน จะรู้จักทีมวิจัยและพอจะเข้าใจในกระบวนการทำงานตามแผนกิจกรรม และ พร้อมให้ความร่วมมือ แต่ยังมี ความกังวลใจในการจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างที่คาดหวังไว้ เนื่องจากไม่คิดว่าทีมวิจัยจะสามารถอ่านและแปลความหมายหนังสือตัวธรรมได้เข้าใจ และแม้ จะอ่านได้ ก็ไม่แน่ใจว่าจะสามารถหาด้วยตามที่ระบุไว้ในคำรามาใช้ให้เกิดผลจริงๆ ได้ อีกทั้ง ชาวบ้านยังมีความเชื่อเบื้องต้นว่า หนังสือผูกใบลาน หรือหนังสือตัวธรรม เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ไม่ควรนำมาอ่านหรือศึกษาโดยไม่มีการขึ้นครูหรือนูชาครู

5. ข้อเสนอแนะและการแก้ปัญหา

ทีมวิจัยได้อธิบายเพิ่มเติมถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งในสองประเด็น คือการอนุรักษ์ คำรับยา และการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพร การจะดำเนินการได้สำเร็จหรือไม่อย่างไร ต้องอาศัย ความร่วมมือจากไทบ้านและชุมชน ทีมวิจัยไม่อาจจะดำเนินการเองโดยลำพังได้

กิจกรรมที่ 6 การแปลและเรียบเรียงเอกสารหนังสือผูกใบลาน(หนังสือก้อม)เป็นภาษาไทยปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ - เพื่อให้ทราบข้อความ ความหมายในคำรับยาโบราณที่บันทึกไว้เป็นอักษรตัวธรรม ตัวลาว

- เพื่อให้ทราบถึงคำรับยาที่บันทึกไว้ว่ามีคำรับยาอะไรบ้าง สามารถนำไปใช้ได้หรือไม่อย่างไร

- เพื่อให้ทราบวิธีที่จะส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการรักษาพยาบาลโรคได้
วัน/เวลา/สถานที่ ตามแผนกิจกรรม ที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นในกิจกรรมที่ 1
กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม

1. ทีมวิจัย 7 คน
 2. ผู้ประสานงาน Node 1 คน
 3. ผู้เชี่ยวชาญภาษาโบราณ 3 ท่าน
- รวม 10 คน

วิธีการ/กระบวนการ

1. ปรีกษาขอคำแนะนำการอ่านอักษรภาษาตัวธรรม จากพระในวัดศรีสว่าง บ้านนาฉวนน้อย ท่านพระครูโสภาสุทฺธิวิติ ซึ่งสามารถอ่านหนังสือตัวธรรมได้ แต่เนื่องจากท่านได้ชรามากแล้ว สายตาไม่ค่อยดี จึงไม่สามารถอ่านได้ ท่านได้แนะนำให้ไปพบหลวงพ่อวีระ โชติธรมโม ที่วัดบ้านหนองศาลา ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นศิษย์ท่านและสามารถอ่านหนังสือตัวธรรมได้ แต่ก็ไม่สามารถอ่านได้ทุกถ้อยคำ อ่านได้เป็นบางตัว ท่านจึงแนะนำให้ไปพบพ่อใหญ่กว้าง ที่บ้านหนองกุ้ง ทีมวิจัยคือ นายวรรณดี โทสวนจิต หัวหน้าทีมวิจัย และนายอาคม กัดสาพิมพ์ ได้ลงทุนสมัครเป็นศิษย์ มีการยกครูตามประเพณีที่เคยปฏิบัติมา แล้วศึกษาจากพ่อใหญ่กว้าง พบมีความสามารถในการอ่านได้บ้าง และทำการแยกแยะหนังสือผูกโบราณที่ได้รวบรวมมาเลือกเอาเฉพาะที่เป็นคำรับยาจริงๆ ได้เพียง 2 ผูก นอกนั้นเป็นการบันทึกคาถาอาคม บันทึกเรื่องฤกษ์ยาม การแต่งแก้เสียเคราะห์ และที่เป็นคำรับยาแต่ไม่ทราบผูก ข้อความประติดประต่อกันไม่ได้

2. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ ในการเก็บข้อมูล เช่น เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก และเครื่องคอมพิวเตอร์

3. เชิญพ่อใหญ่กว้าง บ้านหนองกุ้ง มาเป็นที่ปรึกษาในการอ่านและแปลภาษาตัวธรรมเป็นเวลา 3 วัน และทีมวิจัยได้อ่านและแปลผูกที่เป็นภาษาไทยน้อย และตัวลาว

4. เมื่อสามารถอ่านถอดความได้แล้ว ทีมวิจัยได้ปรึกษาและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของสำนวนภาษา มีบ้างที่เวลาจาร(จดบันทึกลงใบลาน) สะกดผิดหรือเขียนผิด

5. เรียบเรียงเป็นภาษาไทยปัจจุบัน โดยพยายามคงสำนวนลาวเอาไว้ โรคและสมุนไพร ทั้งที่เป็นต้นไม้หรืออวัยวะ บางครั้งจำเป็นต้องใช้สำนวนลาว(ท้องถิ่น) เพื่อให้คนใน

ชุมชนตำบลนาควงใหญ่ได้เข้าใจได้โดยตรง และสามารถหาตัวยาได้ทันที ไม่ต้องแปลความหมายอีกทอดหนึ่งเหมือนเช่นตำรายาสมุนไพรที่มีขายทั่วไปในท้องตลาด

6. เรียบเรียงและตรวจสอบกับหนังสือสมุนไพรฉบับที่ของหมอยาพื้นบ้านที่ได้จากการสำรวจรวบรวมตำรับยา ซึ่งมีข้อความใกล้เคียงกัน

7. พิมพ์ต้นฉบับลงคอมพิวเตอร์

ผลการดำเนินงานกิจกรรม

1. สามารถอ่านหนังสือผูกโบราณได้ ทั้งอักษรตัวธรรมและตัวลาว
2. สามารถถอดความและทราบความหมายในตำรับยาโบราณ

3. ปัญหาและอุปสรรค

เนื่องจากการจดบันทึกตำรับยาดังกล่าว เป็นการจารด้วยมือ ลายมือจึงแตกต่างกัน บางผูกปรากฏมีลายมือผู้จารหลายคน ลายมือก็แตกต่างกันไปหลายแบบ ทำให้การอ่านมีความยุ่งยากมากขึ้น บางท่านที่จาร การสะกดการผสมคำไม่เป็นแบบแผน โดยธรรมชาติอักษรตัวธรรม ตัวขอม หรือตัวไทน้อย มีการผสมคำที่มีแบบแผนที่ค่อนข้างสับสน(ตามความเข้าใจของทีมวิจัย) ไม่บังคับตายตัว เช่นตัวสะกด บางครั้งก็อยู่ด้านหลัง บางครั้งก็อยู่ด้านล่างเรียกว่าตัวห้อย และยังเปลี่ยนรูปร่างได้อีก เป็นการยากในการทำความเข้าใจ อีกทั้งยังมีการคลาด(ข้อห้าม)ไม่ให้สตรีเขียน เขียนอ่านตัวธรรม แม้แต่การจับถือก็ไม่ได้ จึงทำให้คนที่อ่านได้น้อยลงไปเกือบจะหมดแล้วในตำบลนาควงใหญ่

4. ข้อเสนอแนะ

น่าจะสามารถสอนให้กับผู้สนใจเรียนได้ทุกเพศทุกวัย และควรกำหนดไวยากรณ์ที่แน่นอนตายตัว เพื่อสะดวกต่อการสืบสาน อนุรักษ์ต่อไป

กิจกรรมที่ 7 เรียบเรียงและพิมพ์เป็นรูปเล่ม

วัตถุประสงค์ - เพื่อให้ได้ตำรับยาแผนโบราณ ไว้ใช้ในครัวเรือน

- เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับยาและการใช้ในการรักษาโรคด้วยตนเอง สะดวก รวดเร็ว

ตรงตามอาการเจ็บป่วย

- เพื่อให้ทราบต้นไม้ ตัวยา ที่ใช้เป็นสมุนไพร และสามารถหาตัวยาไว้ใช้

ประจำบ้านได้

วัน/เวลา/สถานที่ ตามแผนกิจกรรม ที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้นในกิจกรรมที่ 1
กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม

1. ทีมวิจัย 7 คน
 2. ผู้ประสานงาน Node 1 คน
 3. ที่ปรึกษาโครงการ 1 คน
- รวม 9 คน

วิธีการ/กระบวนการ

1. ประสาน นัดแนะกับทีมวิจัย ผู้ประสานงาน Node แอ่งสกลนคร ที่ปรึกษาโครงการ ในการจัดเรียงเรียง ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่งและสังพิมพ์เป็นรูปเล่ม
2. ประสานกับโรงพิมพ์ เพื่อสั่งพิมพ์คำรับยา จำนวน 130 เล่ม
3. ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์กับโรงพิมพ์
4. ได้คำรับยา พร้อมต่อการขยายผล การอบรมหมอและไต่บ้านต่อไป

ผลการดำเนินงานกิจกรรม

1. ได้คำรับยาที่บันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบัน พร้อมรูปภาพต้นยาสมุนไพร
2. ได้คำรับยา วิธีการใช้ ภูมิปัญญาในการรักษาโรค และความรู้เรื่องยาสมุนไพร

3. ปัญหาและอุปสรรค

ในการสั่งพิมพ์คำรับยา จำนวน 130 เล่ม หนาประมาณ 130 หน้า พร้อมรูปประกอบที่เป็นรูปสี โรงพิมพ์ทุกโรงพิมพ์ ไม่สามารถจัดพิมพ์ให้ได้ เนื่องจากมีจำนวนน้อยเกินไป ทำให้ค่าใช้จ่ายในการพิมพ์สูงมาก ไม่คุ้มกับการพิมพ์

4. การแก้ปัญหา

ทีมวิจัยได้แก้ปัญหาโดยเพิ่มจำนวนเป็น 200 เล่ม และจะแจกจ่ายให้กับไต่บ้านที่สนใจทั่วไป โดยใช้งบประมาณเพิ่มบางส่วนจากค่าตอบแทนนักวิจัย

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

4.1 สถานภาพการรักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม

การรักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม โดยหลักกรรมชาตินั้น วัฒนธรรมเป็นเรื่องของวิถีการดำรงอยู่ของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งต้องมีหลักการร่วมกันในการปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของชุมชนนั้นๆ ซึ่งการรักษาสืบทอดวัฒนธรรมหรือวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนย่อมต้องมีการปรับเปลี่ยนหรือการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามบริบทชุมชนและเงื่อนไขทางสังคม การรักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในส่วนของการอนุรักษ์คำรับยาโบราณ ของชุมชนตำบลนาคุณใหญ่นั้น จากการศึกษาของคณะวิจัยชุมชน ประกู่ภูมิเรื่องหรือหัวข้อที่พอจะสรุปเป็นประเด็นศึกษา คือ

4.2 การรักษาและสืบทอดการเรียนรู้ การอ่านการเขียนตัวอักษรตัวธรรม ตัวไทยน้อย และตัวขอม ปรากฏว่า ไม่มีการถ่ายทอดหรือการเรียนการสอนจากรุ่นสู่รุ่นอีกเลย ผู้ที่สามารถอ่านและเขียนได้บ้าง มีเพียงคนเฒ่าคนแก่ หรือคนที่เคยบวชเรียนมาก่อน มีจำนวนเพียง 4 คน อายุเฉลี่ย 67 ปีขึ้นไป ได้แก่

- 1 พระครูโสภาทพุทธีวัฒน์ เจ้าคณะตำบลนาคุณใหญ่ อายุ 78 ปี
- 2 หลวงพ่อบาง เจ้าอาวาสวัดชนะสังวร บ้านม่วง อายุ 81 ปี
- 3 หลวงพ่อวีระ อายุ 58 ปี ปัจจุบัน ไปจำพรรษาอยู่ที่วัดบ้านหนองศาลา ตำบลเชียงเครือ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
- 4 นายอาคม กัดสาพิมพ์ อายุ 52 ปี

1.2 การอนุรักษ์เอกสารคำรับยาที่เป็นหนังสือผูก หนังสือก้อม และใบลาน

จากการสำรวจชุมชน และการจัดเวทีพบปะชุมชนของคณะวิจัย ได้พบเห็นเอกสารที่เป็นหนังสือผูกใบลาน หนังสือก้อม และเอกสารที่จดบันทึกเป็นภาษาไทยปัจจุบันโดยหมอพื้นบ้านมีจำนวนน้อยมาก และบางฉบับ มีการเก็บรักษาอย่างไม่ถูกวิธี ไม่มีความพยายามในการบำรุงรักษาหรือการเก็บรักษาอย่างถูกวิธี บางฉบับถูกหนูและแมลงกัดแทะจนมีสภาพทรุดโทรม ไม่สามารถจะศึกษาวิเคราะห์ได้ บางฉบับกระจัดกระจายไม่เป็นหมวดหมู่ ไม่สามารถจะเรียบเรียงเป็นเล่มหรือเรื่องราวเดียวกันได้

1.3 ปัญหาและอุปสรรคของการเก็บรักษา การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมด้านการใช้ยาสมุนไพร

4.3 ศักยภาพ ข้อจำกัดการดูแลรักษาสุขภาพของชุมชน

เนื่องจากชุมชนตำบลนาควาใหญ่ เป็นชุมชนเกษตรกรรม มีรายได้ต่อหัวอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ การอพยพแรงงานของคนหนุ่มสาว การหลั่งไหลลาไถของกระแสโลกาภิวัตน์ และวัฒนธรรมตะวันตก อีกทั้งการละเลยไม่สนใจต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การบริโภคที่มีกระบวนการที่ซับซ้อนและเปลี่ยนไปตามความนิยมและการโฆษณา จึงนับเป็นปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรประจำบ้าน ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสำรวจชุมชนในเรื่องอัตราส่วนการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคกับการใช้ยาแผนปัจจุบันในการรักษาโรค เป็นสัดส่วนที่แทบจะเทียบกันไม่ได้

4.4 การแสวงหารูปแบบการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการรักษาพยาบาล

ผลจากการสัมมนาหมอพื้นบ้าน การร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยและไต่บ้านและหมอพื้นบ้าน ทำให้สามารถเลือกแนวทางหรือรูปแบบการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาพยาบาลในรูปแบบยาสมุนไพรประจำบ้าน ซึ่งทีมวิจัยและหมอพื้นบ้าน ได้เสนอแนวทางและรูปแบบการส่งเสริมการใช้สมุนไพร คือ

1 การสร้างสวนสมุนไพรประจำบ้าน โดยทีมวิจัยและหมอพื้นบ้าน และเจ้าของบ้านที่ร่วมโครงการ ได้จัดตั้งกล้าสมุนไพร เป็นการสนับสนุน อีกทั้งยังได้ให้ความรู้ในการใช้ยาตำรับยาที่แปลเป็นภาษากลางอย่างปัจจุบันแล้วให้เป็นคู่มือ

2 การสร้างเครือข่ายชมรมหมอพื้นบ้านร่วมกับสถานีอนามัย โดยการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาควาใหญ่ แล้วปลูกแปลงสาธิตสมุนไพรร่วมกัน

3 การส่งเสริมการแปรรูปสมุนไพรให้อยู่ในรูปแบบพร้อมใช้ โดยการผ่านเป็นแผ่นเพื่อใช้ดื่ม บดเป็นผง อัดเป็นเม็ด บรรจุแคปซูล การทำน้ำมันสกัด ลูกประคบ เป็นต้น

4.5 ข้อเสนอแนะต่อกระบวนการสร้างเครือข่ายหมอพื้นบ้าน

การสร้างเครือข่าย หมอพื้นบ้าน เป็นกระบวนการสร้างรูปแบบการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการรักษาพยาบาลที่ยั่งยืน ในกระบวนการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทีมวิจัยได้สร้างเครือข่ายหมอพื้นบ้านจากกลุ่มคนที่มีความรู้ความสนใจในเรื่องสมุนไพร โดยมีชมรมหมอพื้นบ้านอำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม เป็นพี่เลี้ยงและเป็นตัวเชื่อมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานราชการคือสถานีอนามัยตำบลนาควาใหญ่ มีการจัดทำโครงการสร้างแปลงเพาะ แปลงปลูกพืชสมุนไพร ทั้งเพื่อเป็นแหล่งศึกษาดูงานของนักเรียนและผู้สนใจทั่วไป และเป็นแปลงสาธิตการปลูก

การเพาะต้นกล้าสมุนไพร โดยขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลนาาคูณ
ใหญ่ ทีมวิจัยได้เข้าร่วมเป็นทีมงานและเป็นผู้ประสานโครงการอีกด้วย

ผลจากการสร้างเครือข่ายหมอพื้นบ้าน มีการสัมนาหมอพื้นบ้าน รวมทั้งการได้พบปะ
พูดคุย ทำให้ทีมวิจัยได้รับข้อมูลและความรู้ในด้านสมุนไพรและตำรับยาเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีการร่วม
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเคล็ดการรักษา การเก็บตัวยา การแปรรูป การเก็บรักษา และการนำไปใช้อย่าง
สะดวก

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายและวิเคราะห์ผล และข้อเสนอแนะ

1 สรุปผลการดำเนินงาน

จากการศึกษาวิจัยการอนุรักษ์ตำรับยาโบราณ และรูปแบบการส่งเสริมการใช้สมุนไพรประจำบ้าน ตำบลนาคูณใหญ่ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ทำให้ทราบว่า เดิมชุมชนมีการรักษาพยาบาลเมื่อยามเจ็บไข้ด้วยยาสมุนไพรชนิดต่างๆ โดยมากจะเป็นพืชสมุนไพร ทั้งที่หาได้จากป่าในละแวกใกล้เคียง และส่วนน้อยจากป่าแหล่งอื่นๆ โดยที่มีตำรับยาที่บันทึกด้วยอักษรตัวธรรม ตัวไทยน้อย และตัวขอม โดยบันทึกลงในใบลาน ในรูปของหนังสือผูกและหนังสือก๊อม

การรักษาพยาบาล กระทำโดยหมอพื้นบ้าน ได้รับการร้องขอจากญาติของผู้ป่วย หรือตัวผู้ป่วยเอง ทำการรักษาที่บ้านของหมอหรือที่บ้านคนป่วย ก่อนการรักษาพยาบาล หมอแต่ละท่านจะมีพิธีกรรมในการเตรียมการก่อนการรักษาคล้ายๆ กันแต่ไม่เหมือนกันจะทีเดียว ขึ้นอยู่กับการได้รับการสั่งสอนจากครูบาอาจารย์ของแต่ละท่าน ส่วนในเรื่องค่ารักษาพยาบาล โดยมากหมอจะไม่เรียกเรื่องค่ารักษา แต่เรียกค่าคาย ซึ่งเป็นเงิน ไม่มากมายอะไร เช่น สิบสตางค์ สิบสองสตางค์ แต่หากผู้ป่วยได้รับการรักษาจนหายขาดแล้วมักจะสมนาคุณต่างหากแล้วแต่ฐานะหรือความศรัทธาหรือข้อตกลงกัน

รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ด้านตำรับยาและวิธีการรักษา

รูปแบบการถ่ายทอดความรู้ด้านการรักษาและตำรับยา เท่าที่พบในตำบลนาคูณใหญ่ มีวิธีการประกอบด้วย

- 1 การถ่ายทอดจากพ่อสู่ลูก โดยการสอนโดยตรง จะเป็นการเรียนที่เริ่มตั้งแต่เล็กๆ โดยการเป็นลูกมือของพ่อหรือแม่ก่อน หากผู้เป็นพ่อหรือแม่เห็นว่าเป็นผู้มีใจรักด้านนี้อย่างแท้จริงจึงถ่ายทอดความรู้ให้ หรือบางครั้ง ก็เป็นการถ่ายทอดให้เฉพาะเคล็ดวิชาของตระกูล เพื่อปิดเป็นความลับนั่นเอง

- 2 การถ่ายทอดให้กับบุคคลอื่น โดยมากก็จะเป็นการฝากตัวเป็นศิษย์ตั้งแต่ยังเล็กๆ เริ่มตั้งแต่เป็นลูกมือ เป็นผู้ช่วย หากผู้เป็นครูเห็นว่ามีความสมบัติเหมาะสม ก็จะมีการถ่ายทอดวิชาให้โดยทางอ้อม นั่นคือการขโมยวิชา ซึ่งนับว่าเป็นวิธีที่ทำให้ขลัง โดยผู้เป็นครูจะนั่งสาธยายคำรับยาวิธีการรักษา เค็ลล์ลับต่างๆอยู่บนเรือน ส่วนลูกศิษย์ต้องลงไปแอบฟังอยู่ใต้เรือนพร้อมกับจดบันทึกเอาเองตามที่ได้ยิน ได้ฟังมา
- 3 การถ่ายทอดโดยการเรียนจากสำนักของหมอที่ชำนาญเฉพาะทาง โดยมากจะเป็นพระที่วัด หรือคนที่เคยบวชเรียนเขียนอ่านมาก่อน จึงสามารถตั้งตำราหมอได้ การเรียนสามารถเรียนได้ครั้งละหลายๆคน โดยเรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

การบันทึกเอกสารคำรับยาโบราณ

- การจดบันทึกคำรับยาโบราณ เป็นการจดเพื่อการท่องจำและการเรียนการสอนของหมอเองตามความเข้าใจและตามที่ครูได้สั่งสอนมาอีกทอดหนึ่ง โดยมากจะจดบันทึกลงในหนังสือผูก หนังสือก้อม โดยใช้ตัวอักษรตัวธรรม อักษรขอม
-

2 กิจกรรมในการดำเนินงาน

มีกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งที่สามารถตอบสนองการอนุรักษ์และการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรประจำบ้าน เช่น

- การสำรวจชุมชน
- การสัมภาษณ์ที่ชาวบ้าน
-

ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

- 1 ความไม่มั่นใจ ไม่ไว้วางใจ ของชาวบ้านต่อคณะวิจัย ก่อให้เกิดการสับเปลี่ยนเอกสารคำรับยา

การแก้ไขปัญหาร่วมกับชุมชน

1. ประชุมชี้แจงถึงรายละเอียดของการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย
2. พูดคุย พบปะ ทำความรู้จัก ความเข้าใจต่อกัน
3. ใช้วิธีการคัดลอกโดยอัดสำเนาหรือการถ่ายเอกสาร คำรับยาฉบับจริงส่งคืนให้กับเจ้าตัว

สรุปภาพรวมของการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน

1. การดำเนินกิจกรรมตามแผนที่วางไว้นั้นได้ทำครบทุกกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวน่าจะเกิดประโยชน์ทางด้านความคิดและวิธีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้ถูกต้องและเกิดประโยชน์

รวมถึงการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชนเองในการรวบรวมข้อมูลและใช้ข้อมูลในการวางแผนการดำเนินกิจกรรมเครือข่ายหมู่บ้าน

2. กิจกรรมหลายๆ กิจกรรมที่ระบุไว้ในแผนงานศึกษาวิจัย เป็นเพียงกิจกรรมเอื้อประโยชน์ในการแลกเปลี่ยน ระหว่างชาวบ้านกับทีมวิจัย อาจไม่สามารถใช้เป็นตัวชี้วัดต่อกระบวนการอนุรักษ์คาร์บอน และการส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพร บางกิจกรรมไม่อาจสะท้อนให้เห็นถึงการแก้ไขปัญหาโดยตรงขององค์กรชุมชน เนื่องจากงานวิจัยเป็นเพียงการศึกษาหาข้อมูลและหารูปแบบการส่งเสริมการใช้สมุนไพรประจำบ้าน ของชุมชนตำบลนาคุณใหญ่ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม เท่านั้น

การวิเคราะห์องค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

หน่วยงานรับผิดชอบในพื้นที่

กลไกการดำเนินงาน

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ค่อนข้างเป็นอิสระจากระบบราชการ หน่วยงานราชการเพียงเป็นกลไกสนับสนุนการดำเนินงานของทีมวิจัยเท่านั้น อีกทั้งในการวิจัยในครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดี ทั้งด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ นอกจากนี้ องค์กรชุมชน สถาบันหลักๆ ในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน ยังได้ให้ความอนุเคราะห์หลักในการดำเนินงาน

กระบวนการทำงาน

กระบวนการทำงานของทีมวิจัยดำเนินไปในลักษณะร่วมกันทำงาน อาจมีบางกิจกรรมที่ต้องแยกกลุ่มย่อยเพื่อปฏิบัติกิจกรรม เพื่อความคล่องตัว เช่น การสำรวจชุมชน การเก็บรวบรวมเอกสารหนังสือผูก ใบลาน บางกิจกรรมอาจมีที่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาโครงการมาร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อช่วยอธิบาย อภิปราย การประชุมชี้แจง การทำกิจกรรมอื่นๆ ในการประสานงาน ในช่วงแรกของการดำเนินงาน เนื่องจากการสนับสนุนงบประมาณค่อนข้างล่าช้า จึงทำให้การเตรียมงาน การเตรียมดำเนินกิจกรรม ค่อนข้างคิดไปบ้าง แต่อยู่ในวิสัยที่จะแก้ปัญหาก็ได้

องค์กรชุมชน

กลไกการดำเนินงาน

กลไกการทำงานหลักคือทีมวิจัยไทบ้าน แต่จากการสังเกตและประเมินผลในหลายๆ กิจกรรม พบว่า ลำพังทีมวิจัยและคณะที่ปรึกษานั้น ไม่เพียงพอ เนื่องจากตำบลนาคุณใหญ่ แม้จะมี

จำนวนหมู่บ้านไม่มาก แต่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ จึงจำเป็นต้องอาศัยกลไกขององค์กรชุมชนและองค์กรราชการ เข้ามาช่วย เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลนาาคูณใหญ่ สถานีอนามัยตำบลนาาคูณใหญ่ โรงเรียนชุมชนประสานมิตร โรงเรียนนาาคูณน้อยหนองหัวจั่ว กลุ่มสตรี กลุ่มผู้อาวุโส โดยมีแนวความคิดในการอนุรักษ์และเผยแพร่เพื่อให้มีการนำสมุนไพรไปใช้คล้ายเป็นยาสามัญประจำบ้าน ริเริ่มจาก ผู้อาวุโสก่อน จึงมีการนำความคิดและแนวทางดำเนินงานไปสู่แผนปฏิบัติ

กระบวนการทำงาน

กระบวนการทำงาน พบว่า การศึกษาวิจัย เน้นกระบวนการทำงานที่ไม่เป็นทางการ ส่วนมากเป็นการพูดคุย หรือ จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างไทบ้านกับทีมวิจัย หรือไทบ้านกับไทบ้าน มีบ้าง บางครั้งต้องติดต่อกับหน่วยงานที่ต้องใช้กระบวนการระบบราชการ แต่ก็ยังถือว่าการติดต่อประสานงานอย่างไม่เป็นทางการยังต้องมีความจำเป็นต้องใช้

นักวิจัยและทีมงาน

กลไกการดำเนินงานด้านการศึกษาข้อมูล การอ่านการแปลเอกสาร และร่วมกันหารูปแบบ การส่งเสริมการใช้สมุนไพรเป็นยาประจำบ้าน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบกันในการทำงาน นักวิจัยกำหนดหัวข้อแลกเปลี่ยน จุดประเด็นคำถาม จัดรูปแบบเวที และเก็บข้อมูล ผู้ช่วยนักวิจัย ร่วมจัดเวที ร่วมแลกเปลี่ยน เก็บประเด็นสำคัญและรวบรวม พร้อมจัดเก็บเอกสารในรูปแบบไฟล์ข้อมูล ไฟล์รูปภาพ และร่วมทำกิจกรรมทุกขั้นตอน

กระบวนการทำงาน

ในเชิงกระบวนการทำงานนั้น การทำกิจกรรมมุ่งเน้นการทำงานภายใต้แนวความคิดของชุมชนเป็นหลัก การตัดสินใจเป็นของชุมชน แต่ทีมงานสามารถเสนอแนวความคิดได้ เป็นการให้ข้อมูลการตัดสินใจ หัวใจสำคัญอยู่ที่การเสริมสร้างความสามารถขององค์กรชุมชน ดังนั้นกระบวนการทำการวิจัยจะเริ่มต้นที่กระบวนการทำความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษาวิจัย ขยายผลด้านแนวคิด นำไปสู่การปฏิบัติแบบยั่งยืน และสร้างเครือข่ายหมอพื้นบ้านที่เข้มแข็งในระดับตำบล

บทเรียนการทำวิจัยท้องถิ่น

1. งานวิจัยเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ยากอย่างที่คิด หากแต่เพียงว่า โครงการนั้นต้องมาจากฐานชุมชนอย่างแท้จริง งานวิจัยที่หลายคนว่ายาก เพราะว่าการเสนอโครงการวิจัยส่วนใหญ่มาจากความ

- ต้องการของนักวิจัยเองที่คิดกิจกรรม แผนงาน แล้วนำสู่ชุมชน โดยชุมชน ที่ชุมชนไม่ได้รับรู้มาก่อนว่ามันคืออะไร นักวิจัยไปทำความเข้าใจที่หลังกระบวนการแบบมีส่วนร่วมจึงไม่เกิดขึ้น
2. การทำวิจัยท้องถิ่น เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งองค์ความรู้นี้อาจจะมาจากปัญหาและความต้องการของชุมชน อาจจะต่างจากงานพัฒนาที่แผนงานและกิจกรรมที่มาจากหน่วยงานหรือองค์กรเป็นผู้กำหนด แต่งานวิจัย ชุมชนเป็นผู้กำหนดและร่วมปฏิบัติ เมื่อทำแล้วสามารถถ่ายทอดให้คนอื่นได้รับรู้ และเอาวิธีการที่ได้ทดลองปฏิบัติมาแล้วไปใช้เป็นแนวทางของการพัฒนาในช่วงต่อไป
 3. ผู้วิจัยเองบางครั้งยังยึดติดกับกรอบของงานวิจัยที่ต้องยึดกรอบระเบียบวิธีวิจัยอย่างเคร่งครัดจนบางครั้ง การทำงานจึงเป็นลักษณะเกร็ง ค่อนข้างเป็นวิชาการ บางครั้งการใช้คำ คำถาม หรือคำศัพท์ที่ใช้กับชาวบ้าน จึงมีการแปลความหมายไม่ค่อยตรงประเด็นนัก ข้อมูลที่ได้ไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ แท้จริงแล้วนักวิจัยควรจะทำทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ก่อน จึงจะเกิดการเรียนรู้ การร่วมคิดร่วมวิเคราะห์ สุดท้ายนักวิจัยน่าจะเป็นผู้นำสรุปข้อมูล และคืนข้อมูลกับชุมชนเพื่อหาความชัดเจนและถูกต้อง ก่อนการบันทึกเป็นรูปเล่ม
 4. งานวิจัยสร้างคนให้มีความคิดที่เป็นระบบ และยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น สอนให้รู้จักอดทนและอดกลั้น ไม่เอาแต่ใจตนเอง
 5. งานวิจัยเป็นงานที่พัฒนาคน ให้มีทักษะ รู้จักบันทึก รู้จักวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลให้เป็นเรื่องราว โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมเอามาอ้างอิงเป็นคำตอบของงานวิจัย
 6. นอกจากเป็นงานพัฒนาตัวนักวิจัยเองแล้ว ยังพัฒนาทีมงานให้รู้จักใช้ข้อมูลที่มีอยู่เอามาแก้ไข
 7. ปัญหาบนพื้นฐานของชุมชน และทำให้คนในทีมงานเกิดความมั่นใจ กล้าแสดงออก และกล้าแสดงความคิดเห็นในเวทีได้

ข้อเสนอแนะต่อศูนย์ประสานงานฯ สกว.

1. การทำความเข้าใจระหว่างนักวิจัยกับผู้ประสานงานเกี่ยวกับงบประมาณค่าใช้จ่าย ต้องทำความเข้าใจ ให้ถูกต้องกับการเขียนโครงการ เนื่องจากบางครั้งนักวิจัยไม่รู้ว่าค่าใช้จ่ายอะไร ต้องส่งเอกสารอย่างไร งบประมาณใช้จ่ายได้หมวดใดอะไรบ้าง รายการอะไร?
2. ค่าใช้จ่ายในกิจกรรมในแต่ละหมวดในงานวิจัยส่วนใหญ่ จะเป็นการจัดเวที การพิมพ์เอกสาร งบประมาณการทำกิจกรรมนั้นมีจำกัด บางครั้งนักวิจัยต้องใช้เทคนิคเอาเองเป็นเรื่องค่อนข้างลำบาก

3. การพิจารณาโครงการวิจัยในพื้นที่ และให้ชุมชนได้รับรู้และตัดสินใจร่วมว่า ชุมชนต้องทำงานวิจัย เพื่อแก้ไขปัญหของชุมชน และควรมีกรอบระยะเวลาการพิจารณาและอนุมัติโครงการที่แน่นอนชัดเจน
4. ศูนย์ประสานงานจังหวัดต้องเป็นพี่เลี้ยง และหาทีมงานเข้าไปช่วย เรื่องการเก็บข้อมูลและการทำเอกสารค่าใช้จ่าย เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญ

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ

1. ควรทบทวนและแก้ไข พรบ. เกี่ยวกับยาสมุนไพร ให้ชุมชน หรือองค์กรชุมชน สามารถแปรรูปใช้ จำหน่ายยาสมุนไพรได้ และให้อำนาจกับชุมชนในการเข้าไปดูแล และจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรม
2. หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องควรปรับแผนงานให้เข้ากับแผนของชุมชนและจัดงบประมาณให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
3. หน่วยงานของรัฐควรปรับกระบวนการ การทำงานจากส่วนกลางให้สอดคล้องกับความต้องการในส่วนท้องถิ่น และมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาไทยอย่างจริงจัง
4. บทบาทหน้าที่ของรัฐ ต้องปรับจากการปราบปรามเป็นการทำงานร่วมกับชุมชน

ข้อเสนอแนะปัญหาอุปสรรคจากการทำงาน

1. ในส่วนของโครงการวิจัยบรรดตามเป้าหมายของกิจกรรมที่ได้กำหนด เนื่องจากชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมวิเคราะห์และร่วมสรุป
2. การทำงานร่วมกับองค์กรชุมชน ประสบผลสำเร็จเพราะองค์กรชุมชนเป็นกลไกในการขับเคลื่อน
3. การประสานงานกับหน่วยงานต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวและดึงเข้ามาร่วมกิจกรรม หากไม่ได้ร่วมงานหรือรู้จักกันมาก่อน การทำงานร่วมกันค่อนข้างจะยากในเรื่องของระบบคิดและวิธีการ
4. กิจกรรมบางอย่างที่กำหนดไว้บางกิจกรรมไม่สามารถจะได้ข้อมูลหรือข้อสรุปจากเวที ต้องอาศัยเวลาและการพบปะพูดคุยเป็นการส่วนตัว

ข้อเสนอแนะในการศึกษาและพัฒนาต่อไป

การขยายรูปแบบการดำเนินการ ไปสู่หมู่บ้าน ตำบลอื่นๆ ที่มีความสนใจและพร้อมจะดำเนินการ ที่ยังไม่ได้ดำเนินการ กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจและอยากมีการศึกษาวิจัยในท้องถิ่นและชุมชนตนเอง

รัฐต้องสนับสนุนงบประมาณให้เอกชน องค์กรชุมชน ในการอนุรักษ์และส่งเสริมการใช้สมุนไพร
หรือภูมิปัญญาไทย
เจ้าหน้าที่ของรัฐควรเข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนและกันพื้นที่สำหรับเป็นป่าสมุนไพรที่ชาวบ้านทั่วไป
สามารถใช้ร่วมกันได้
ควรมีการจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับการเรียนรู้ใน โรงเรียนตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐาน ถึง
ระดับอุดมศึกษา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

จารุวรรณ ธรรมวัตร. วรรณกรรมท้องถิ่น : กรณีอีสานถิ่นช้าง. อุบลราชธานี ;
มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม, 2539

จารุวรรณ ธรรมวัตร. วิเคราะห์นิทานชาวบ้านอีสานจากสามหมู่บ้าน. มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2522.

คุณพล ไชยสินธุ์ ทองสุข จารุเมธีชน. วรรณกรรมคำานานประวัติศาสตร์อีสาน เรื่อง
ท้าวขี้-บาเจือง. เลย : สถาบันราชภัฏเลย, 2528.

ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร, 2525.

ผ่าน วงศ์อ่อน. พญาคันคาก. มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมมหาสารคาม วิทยาลัยครู
มหาสารคาม, 2525.

มัน จงเรียน. สังคีตปี่ซั้ : วรรณศิลป์ชั้นเลิศของอีสาน ฉบับสำนวนท้าวปางคำ.

มปท : มปป.

สมหมาย เปรมจิตต์. มหาเวสสันดรชาดก :วิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม. เชียงใหม่ :
มปป, 2544.

สาร สารเทศนานันท์. วรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน : นิทานชาดกเรื่องพญาคันคาก. เลย :
มปป,

2531.

ดวงเดือน บุนยวง โอทอง คำอินชู ; ชาย โพธิ์สีดา, สมชาย นิลอาธิ, แปล .แนวคิดและ
คอง ท้าวสูง ท้าวเจือง; สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ .กรุงเทพฯ : มติชน, 2540

ภาคผนวก

ตำรับยาโบราณ

ตำรับยาโบราณจากการสำรวจพบ เป็นเอกสารหนังสือผูก ใบลาน (หนังสือก้อม) บันทึกของหมอชาพื้นบ้านที่ได้ถอดความออกมาจากหนังสือก้อมอีกทอดหนึ่ง และตำรับยาที่ได้จากการสำรวจชุมชนของทีมนักวิจัย พร้อมทั้งภูมิปัญญาเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล

๑. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการรักษาโรคตามตำรับยาโบราณ

การรักษาพยาบาลโรคต่างๆในสมัยโบราณ นอกจากการรักษาด้วยยาสมุนไพรแล้ว คนโบราณยังมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการรักษาอีกหลายอย่างควบคู่กันไปจนเกิดเป็นวัฒนธรรม เป็นจารีตประเพณีสืบทอดกันมา เฉพาะในชุมชนตำบลนาคุณใหญ่ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ ได้พบภูมิปัญญาดังกล่าวและสามารถจำแนกได้ ดังนี้

ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องก่อนการรักษาพยาบาล

การคุมอ (คุมหมอ) เมื่อมีการเจ็บไข้ อันไม่สามารถระบุเหตุของการเจ็บไข้ได้ การคุมอ เป็นวิธีที่นิยมมากที่สุดที่ใช้ในการวินิจฉัยโรคหรือเหตุแห่งการเจ็บป่วย วิธีการก็โดยที่ญาติผู้เจ็บป่วยได้นำดอกไม้ม้าขาว ๑ คู่ เทียน ๑ คู่ ไปหาหมอมอ เพื่อทำการเสี่ยงทายถึงเหตุแห่งการเกิดการเจ็บป่วย เมื่อหมอมอทำการเสี่ยงทายทราบถึงเหตุแล้วก็จะมีการแนะนำหมอรักษา หรือวิธีการแก้ หากการเจ็บป่วยนั้นเกิดจากการกระทำของผีสาวนางไม้ เจ้าที่หรือเทวดาองค์ต่างๆ บางครั้งก็หมอมอเองเป็นผู้สามารถแก้การกระทำของเจ้าต่างๆนั้นเอง

การล่าเขา หรือเหย้า เป็นวิธีการวินิจฉัยโรคอีกแบบหนึ่ง โดยมากเป็นการสงฆ์การเจ็บป่วยที่เกิดจากการกระทำของผีชนิดต่างๆ จะใช้วิธีการล่าเขานี้ก็ต่อเมื่อมีการรักษาไปไ้ระยะหนึ่งแล้วแต่อาการไม่ทุเลาเบาบาง สาเหตุการเจ็บป่วยจึงไม่น่าจะเกิดจากโรคภัยธรรมดา การล่าเขากระทำโดยร่างทรงหรือผู้นับถือผีฟ้า ผีน้ำ ซึ่งปัจจุบันในตำบลนาคุณใหญ่ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม มีร่างทรงหรือผู้นับถือผีน้ำผีฟ้าอยู่ไม่กี่คน เป็นคนแก่ทั้งหมด

การตั้งคาย เมื่อสามารถวินิจฉัยโรคหรือเหตุของการเกิดการเจ็บป่วย และสามารถ
เสาะหาหมอยาที่จะรักษาได้แล้ว ก็จะมีพิธีการตั้งคาย อันเป็นพิธีหรือภูมิปัญญาที่ลึก
ล้ำมากอย่างหนึ่ง เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้เจ็บป่วยและญาติๆว่า การเจ็บป่วยนั้น
มีทางเยียวยารักษาได้ อีกทั้งเป็นการบอกถึงการตั้งใจที่จะมารักษาจริงๆจังของหมอยาอีก
ด้วย ตามธรรมเนียมโบราณ การตั้งคายจะมีขันธ ๕ (ดอกไม้, เทียน อย่างละ ๕ คู่) ขัน
หนึ่งผืนแพรหนึ่งผืน เงินอีกไม้ก็สวดคำแล้วแต่โรค แต่จะไม่มีการเรียกร้อยเอาค่ารักษา
มาๆอย่างปัจจุบัน แม้ไม่มีหมอก็ต้องรักษาด้วยมาตรฐานเดียวกัน ไม่มีการเล็งโรคหรือ
เกี่ยงจน อันเป็นผลจากการสั่งสอนกันมาจากครูรุ่นก่อนๆ

การบ๋า หรือบน เป็นการขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่เราพนันบถ ช่วยให้การรักษาเป็นไป
ในทางที่ดีหรือหายจากการเจ็บป่วยนั้นๆ การบ๋าหรือบนนี้ หากเป็นการบนเทวดาหรือ
เทพอื่นๆหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา นิยมบ๋าหรือบนด้วยเครื่องหวาน หรือพาหวาน แต่
ถ้าเป็นผีหรือวิญญาณต่างๆ มักบ๋าด้วยของคาว เมื่อผลการรักษาหายดังที่ได้บ๋าหรือบน
ไว้แล้ว ก็จะมีการแก้บนหรือการปลงคาย

ภูมิปัญญาในระหว่างการรักษา

ข้อกำหนดข้อกะด่า กะด่า หมายถึงข้อห้ามกระทำ หรือของแสลงโรคที่หมอห้ามผู้ป่วย
ล่วงละเมิด อาหารหรือยาสมุนไพรบางชนิด หรือการกระทำ อาจเป็นการแสลงโรคได้ จึง
ได้กำหนดเป็นข้อกะด่า ซึ่งขึ้นอยู่กับโรคด้วย

การกำหนดวิธีการให้ยา การปรุงยา การต้มยา การฝน การแช่ยา

การรักษาโรคแต่ละชนิด มีข้อปฏิบัติในการให้ยา การปรุงยา การต้มยา
การฝน การแช่ยา แตกต่างกันไป ขึ้นกับโรค ขึ้นกับตัวยา หรือความชำนาญของหมอยา
และความเชื่อที่สืบทอดจากครูอาจารย์ที่ถ่ายทอดประสิทธิ์ประสาทวิชามา เป็นสิ่งที่ต้อง
คำนึงถึงอีกอย่างหนึ่ง

ผลการรักษา

ในกรณีหายจากการเจ็บป่วย

การให้ยาตัดราก เป็นการให้ยารักษาจนสุดท้ายเพื่อกันไม่ให้โรคนั้นกลับมาเป็นซ้ำอีก และเป็นภูมิปัญญาให้กำลังใจแก่ผู้เจ็บป่วยและญาติว่าโรคภัยได้หายขาดแล้ว จะได้มีขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตต่อไป

การปลงศพ เมื่อหายขาดแล้ว ญาติหรือผู้ป่วยจะจัดการปลงศพ หรือการตอบแทนบุญคุณที่หมอได้ให้การรักษายาจนนอกเหนือจากการตั้งศพที่รับรักษาตอนต้น จะมากหรือน้อยอยู่ที่ความศรัทธา ฐานะผู้ป่วย หรือข้อตกลงก่อนการรักษา สมัยโบราณ หมอส่วนมากจะไม่มีเครื่องอาภรณ์ยศแล้วแต่ผู้ป่วยหรือญาติจะสำนึกบุญคุณ อาจเป็นเงิน ทอง ของมีค่า หรือช้างม้าวัวควายก็มี

กรณีไม่หาย หรืออาจตาย หมอจะไม่ปลงศพหรือไม่เอาค่ารักษาพยาบาล ตรงกันข้าม อาจจะช่วยทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ด้วย และญาติผู้ป่วยก็จะไม่คิดใจเอาความกับหมออีกด้วยเช่นกัน

๒ ตำรับยาโบราณ

๒.๑ ตำรับยาที่ถอดความจากหนังสือผูก ใบลาน(หนังสือก้อม)

ผูกที่ ๑

๑ ยาประคอง เลือดเป็นก้อนในมดลูกเหนือท้องน้อยดีขึ้นหน้าอก

ฮากสะมัด

ฮากสองฟ้า

ฮากหมากตูม

ฮากหญ้าโคยงใหญ่

แก่นแปก

ฝนกินดี ถ้าดีขึ้นอย่างหลาย ให้เอา

หวายสะลอย

ฮากหมากตูม

ขมิ้นชัน

ต้มกินดีแล

๒ ยากัณเฑาะว์ไม่ออก

เถากลางคี่ไฟ มาห่อท้องน้อย เยี่ยวออกแล

อีกขนานหนึ่ง ฮากัดเค้า ต้มกินดี

๓ ยากัณเฑาะว์ออก

ใบดอกซ้อนขาว

กล้วยตืบน้อย

ข้าวหมื่นไซ

ตำประสมกันแช่น้ำกินดีแล

๔ ยากัณเฑาะว์เมื่อจับคิง คัดดอกคัดไหล ให้เอา

เครือหมากบ้า

เปลือกเค็ง

เปลือกขาม

เปลือกก่อส้น

ต้มกินดี

๕ ยากัณเฑาะว์ออกเสียง ให้เอา

ใบสุก

ผักหมแดง

หญ้าแห้วหมู

หญ้าหอมแถว

พริก ๔ เม็ด

กระเทียม ๔ กีบ

ตำประสมกันแช่น้ำกินดี

๖ ยากัณเฑาะว์ให้เอา

ฮากเฮื่อนกวาง

เปลือกส้มพอ

ฝนกิน หรือแช่น้ำกินดี

อีกขนานหนึ่ง

ฮากส้มป่อย

ฮากัดเค้า

ฮากมทา

เปลือกส้มโอง ต้มกินดี

๗ ยากุ้งทอดบดทอดเสีย นุกเลียด ให้เอา

หัน ๕ ยอด

หญ้าหับมีน ๕ ยอด

มือหมากน้ำ ๕ มือ

หญ้าโคยง ๕ ยอด

เครื่องคดหมา ๕ ยอด

หมากไฟ ๕ ยอด

เครื่องเขาสอ ๕ ยอด

พริก ๔ เม็ด

กระเทียม ๔ กีบ

จึง ๔ กีบ ตำประสมกัน ปั้นเป็นลูกกลอนใส่น้ำร้อนกิน

๘ ยากุ้งไอบากบได้ปากบ่ออกเสียง ให้เอา

ใบสุรา(โหระพา)

หญ้าแห้วหมู

หญ้าหอมแถว

หญ้าหอมแดง

พริก ๔ เม็ด

กระเทียม ๔ เม็ด

ตำประสมกัน แชน้ำกิน

๙ ยากุ้งใช้คัดออก ให้เอา

หญ้าขัด

หญ้าคา

หญ้าหับมีน

เปลือกเคื่อ

ข้าวข้าว

อ้อยดำ ประสมกันแน่นำกินดีแล

๑๐ ยาแก้ท้องผูก ท้องเลือด ท้องหมักหมม ให้เอา

เครือเขาม

ฮากมูกน้อย

ข้าวข้าว

อ้อยดำ ต้มกินดี

๑๑ ยาแก้ท้องเสียท้องยี่ ให้เอา

ฮากพวงคี

เขากวางชี

ไลปลาฝา

นอ

งา ผ่นกินดี

๑๒ ยาแก้ท้องผูกเลือด ให้เอา

กกมูกน้อย

ฮากบอน

เครือเข้าขน ต้มกินดี

อีกพวกหนึ่ง

หญ้าเอ็นอ่อน

หญ้าคมปาว

เครือหมากยาง ต้มกินดี

อีกพวกหนึ่ง

หัวกก

หญ้าคา ต้มกินดี

๑๔ ผีว่าผู้หญิงปวดท้องเลือดตก ให้เอา
คาบงูมาเผาไฟ แล้วเอาผักก้านตง ฮากหมากน้ำ เอน้ำหม้อหนึ่ง ประสมกับน้ำ
หมากน้ำ

แล้วเอา

ฮากหมากแต่

ฮากหมากก่อ

ฮากหมากทัน

ฮากหมากผู้ ฝนกินดีแล

๑๕ ผีว่าท้องล่ง (ท้องร่วง) ให้เอา

เปลือกม่วงปาน

กล้วยดิบน้อย

เปลือกเตือกวาง

เอน้ำหมากนาวตัดกินดี

๑๖ ผีว่าเป็นตาแดง ให้เอา

ปึงเหลื่อม

น้ำหอม

หมากขามส้ม

ใบส้มเสี้ยว

ใบส้มขึ้น

เอามาตำประสมกันเอน้ำประสมแล้วปั้นเอน้ำแจะ ดี

อีกพวกหนึ่ง ให้เอาหญ้าโคยง มาตำแช่น้ำหมากนาวแจะ ดี

อีกพวกหนึ่ง ให้เอา จิงแดงป่า

ฮากผิเสื่อ

เปลือกไข่ ตำประสมกับน้ำ กรองเอน้ำแจะ ดี

๑๓ ยาบัวเมงกาเข้าหู
ใบหมากก้อส้ม
แก่นหมากส้มมอ
หางนกยูง เผาไฟแล้วบดคองน้ำเหล้า หยอดคหุเมงกาจะตาย

๑๔ ยาบัวมะเร็ง
ยางเคื่อป่อง
ขายเบ็น
ปิดปีแดง ต้มกินดี

๑๕ ยาบัวป่านดำปานแดง
ใบหมากทั้น
ใบสอ่งฟ้า เอามาหย่องใส่น้ำเหล้าทา และกินดี

๒๐ ยาแก้เด็กน้อยใช้ชักทกทั้น ให้เอา
ฮากอีเลศ
หัวสี้โค
ใบผีเสื้อ
หัวผักบัว
เอากลางคี่ไฟ ตำประสมกันแช่น้ำทาใจดีบ ดี

๒๑ ยาแก้ฝีหัวคว่ำ
ฮาก้างปลา
ฮากส้มพ้อ
ฮากขี้กาแดง เอามาต้มกินดี

อีกขนานหนึ่ง ฮากหมอน้อย
ฮากยานาง
ฮากกันไชสี ผนใส่น้ำเหล้ากิน

๒๒ ยาแก้หมากโหมกแตก

ฮากหมาก

ฮากมูกน้อย

ต้มกินดี

๒๓ ยาแก้คันหนอง

เอาหัวปลากด ๔ หัว คั่วให้ไหม้แล้วบดแช่น้ำมันงาให้กิน แดกแด

๒๔ ยาแก้เอ็นหค

เครื่องวันหมู ๑ บาท

ข้าวหมื่นไข ๑ บาท

งาดำ ๑ บาท

ตำผสมกันแล้วเอาข้าวจ้าวมาบดผสมกินกับน้ำร้อนดี

๒๕ ยายแก้สะเออะ

เต่าไม้ขวง

เครื่องตาปลา

ฝนใส่น้ำเหล้ากินดี

๒๖ ยาแก้หมากไม้ทั้งหลายในโถกนี้

หมอน้อย

ยานาง

เหมือดคน

พายสะเลียง

ไม้โมง

เข้มขาว

จันแดง

จันขาว

เขากวาง

นอแฮด

ขาช้าง

ดูกกา ฝนกินดีแล

๒๗ ยาแก้หามาไม้

หมอน้อย

ยานาง

ผักหวานบ้าน

ก้านตง

ถั่มพ้อ

หมากพริกกันชั้น

เปลือกแฟน

อ้อยดำ

ฝนไต้ น้ำข้าวจ้าว กินดี

๒๘ ยาแก้หัว

ไลปลาฝา

เปลือกกำม

ฝนไต้ น้ำพังคิ กินดี

๒๙ ยาแก้ริดสะดวง

หน่วยฝ้ายเอี้ย มาเผาไฟให้ไหม้แล้วเอาพริกน้อยชิง กระเทียม มาบด
ผสมน้ำเหล้ากินดี

๓๐ ยาแก้เยี่ยวเป็นเลือด

ไม้ไ้เน่า

ไม้ฝายาหย่อย

หญ้าไค่ยงน้อย ต้มกินดี

อีกขนานหนึ่ง ไม้แก่นคูณต้มเคี่ยว ผสมกับน้ำผึ้ง อย่างละถ่อกัน กินดี

๓๑ ยาแก้เลือดปากออก

เปลือกค้อ

เปลือกหมากค่า

เอาถ่อนต้มกินดี

๓๒ ยาเลือดออกทวารหนัก

ให้กินใจเต็ดเอายอดหมากพริกน้อย เจ็ดยอด ชิง เจ็ดฝาน

พริกไทย เจ็ดเม็ด

ตำผสมกันแช่น้ำกินดี

๓๓ ยาแก้เลือดออกทั่วถึง

ให้เอาไม้บก ไม้หูขวาง อย่างละ ๑ บาท ต้มกินดีแล

๓๔ ยาแก้เลือดออกคั่ง

ให้เอา หญ้าโค่ยงน้อย มาต้มเถี่ยว ตบหัวและกินน้ำ ดี

๓๕ ยาแก้ผู้หญิงมีลูกแล้วเลือดออก

ให้เอาหญ้าเก็ดหอย ตำแล้วปั้นเอาน้ำให้กินดี

๓๖ ยาแก้ลงเลือด

ฝางเลือด ๒ บาท

ยาห้ว ๒ บาท

หญ้าคา ๒ บาท

หญ้าข่มอญ ๒ บาท

ไม้ทัน ๒ บาท

ไม้สัก ๒ บาท

สาบชะยา ๒ บาท

ต้มกิน ดีแล

๓๗ ยาแก้ขับออก เยี่ยวบ่ออก

ให้เอา โลปลาฝา ฝนใส่น้ำเหล้าให้กินดี

๓๘ ยาแก้ปวด

ให้เอา ฮากดองทั้ง
เครื่องมือวนหนู
ฮากฝ้ายเฮีย ต้มกินดี

๓๙ ยาแก้มาแม่ท้อง

ให้เอาหมากส้มขี้ม่อนมาต้ม แล้วเอาชิง กระเทียม
พริกไทยตำผสมกับน้ำกะทิ กินตายออกแล

๔๐ ยากินข้าวแซบ

หญ้าปากควาย
หญ้าหอมแกว
พริกไทย
ชิง
กระเทียม ตำให้เข้ากัน ผสมน้ำกินดีแล

๔๑ ยาแก้ไข้คันคายน เป็นตุ่มทั้งคิง ชื่อว่าออกเหือดตุ่มหลวงหูช้างสาร

ให้เอา ฮากเลี้ยวเข้มเหลือง
ฮากดอกซ้อนน้อย
ข้าวเจ้า
อ้อยดำ
ฝนกิน หรือแช่กินดี

๔๒ พิวา ใช้ออกปาดำปาดแดงสับกัน

ให้เอาฮากกะยอม สายบือเด็กน้อย ฝนกินดี

พิวาใช้ผุดถูกผุดนั่ง

ให้เอา ฮากดอกคำหลวง
สายบือเด็กน้อย ฝนกินดี

๔๓ ยาแก้ใช้ดินมือเย็น คิงฮั่น หรือออกเหือดจม

ให้เอา ฮากหมากแข็ง ฮากดอกซ้อนน้อย

๔๔ ยาแก้ไข้ดินมือฮั่น คิงเย็น หรือ ออกเหือดไฟ

ให้เอา ฮากหมากไฟแดง

ฮากดอกซ้อนน้อย ฝนกินดีแล

๔๕ ใช้มันปากมึนคอ ตาป่น เจ็บหัว

ให้เอาฮากไข่เน่า

ฮากหมากทัน ฝนใส่น้ำกินดี

๔๖ ยาแก้โรคกะเพาะ

เปลือกถูณ

เปลือกแคน ต้มกินดี

อีกขนานหนึ่ง

กกกาเลา

เหียนกว้าง

หมากมา

แคร์ว

อ้อยสามสวน ต้มกินดีแล

อีกขนานหนึ่ง

ฮากเชียงโตน

ฮากหญ้าไค่ยงใหญ่

ยาหัว

อ้อยดำ ต้มกินดี

๔๗ ยาแก้ผู้หญิงลงขาว

ฮากส้มจี่ม่อน ยาหั่ว อ้อยดำ ต้มกินดี

๔๘ ยาแก้โรคสะดวงใน (หนองใน) เยี่ยวชุ่มคือน้ำมาก

ให้เอาหญ้าขัดมอญน้อย

หญ้าขัดม่อนใหญ่

ผักกาดน้อย

ผักกาดใหญ่

ยาหั่ว

อ้อยดำ ต้มกินดีแล

๔๙ ยาปว้าหมู

เชือกผูกคอคนตาย ต้มกิน ถ้าบ่ดีให้เอาฮากหมากเชือบ้าต้มกินดี
ฮ่มอาย

๕๐ ย้าแก้เจ็บหน้าอก ซอดสันหลัง

ฮากแข็งฟ้า

ฮากผีผ่วน

ฮากเข็มแดง ฮากปอลมปม

ข้าวขวางชี

จีเหล็ก ผ่นหรือต้มกินดี

๕๑ ยาแก้ฮ้อนใน

ให้เอา ไม้ม่วงกะสอ

ปลวกขึ้นไม้

จีหมูเถื่อน

คองเตาเพ็ค

ไม้สั้มมอ แซ่กินดีแล

๕๒ ยาอาบหมากสุกหมากโต

ให้เอา ส้มกบ

ชุมแสง

ทุลิ่ง

แดงแซง

ต้นจ๊ว

ต้นทอง

กาบเปลือย

ห้วคา

ห้วกล้วยดิบ แซ่อาบคี่

๕๓ ยาแก้กินผิด

ฮากยานาง

เปลือกแค

อ้อยคำ

ข้าวข้าว ฝนกินคี่

๕๔ ยาแก้หมากไม้

หญ้าแฝก

ย่านาง

ผีฟ่วน อ้อยคำ แซ่กินคี่

อีกขนานหนึ่ง

หญ้าซัด

หญ้าคา

หญ้าหลับมือ

หญ้าปากควาย แซ่กินคี่

๕๕ ยาแก้โรคเหน็บชา

หน่อไม้ตายพาย

ยาหัว
บงนัง
คาไ้
ตากวาง
ด๋บเต่า
เสียนน้ำ
หมากพร้าวหลอด
อ้อยดำ

ต้มกินดีแ

๕๖ ยาแก้ปะดงขึ้นหัว

ให้เอา ปะดงแดง
ปะดงขาว
ส้มขึ้น
หมากผู้
หัวกล้วยดิบ
หมากพร้าวไฟ
ใบส้มฟ่อ
ใบคูณ
ใบส้มลม ญองเข้ากันหรือต้มกิน

๕๗ ยาแก้เอี้ยวหวาน

เครือเขาสอ
เครือแสด
ชมพูขาว
แห่นั่น
แห่นเครือ
อิงกา
ก้านเหลือง

ต้มกิน

ฝนกิน

๕๘ ยาแก้เลือดลมลง ผอมแห้งแสงน้อย

เกลือพันเชียง

เกลือสะกาน

ปิดปีแดง

ปิดปีขาว

ขี้มันจั้น

ขิง

กระเทียม

พริกไทย

หัวหญ้าเหี่ยวหมู

ตำผสมกัน แล้วเอาน้ำอ้อยใส หรือน้ำเพ็ง ปั้นเป็นลูกกลอนกิน

กับน้ำร้อนกินดีแล

๕๙ ยาแก้ชัก เหวือบออก

สากฝ้ายเฮี้ย

สากรมอญเฮี้ย

สากผักไถ่น้ำ

สากคอกซ้อน

สากทัน

แก่นมีหนัง

สากหญ้าขัด

ฝนกิน ต้มกินดี

๖๐ ยาแก้มะเร็งคูก

เกลือม้วนหมู

สารเครือ ขี้เหล็กสาร

ใบตำนิ
เครือข้าวปุ่น
หญ้าขัด
ตัมกินดี

๖๑ ยาแก้ปวด

ฮากสอนแสน ตัมกิน

๖๒ ยาแก้กระเพาะ

ไม้กมทา
เครือหญ้ากระต่าย
เครือพญาง
เครือหมอน้อย ตัมกินดี

๖๓ ยาแก้ท้องขึ้นท้องฮาก

เครือคู
เครือหวายตัน
เครือข้าวแกลบ
ตัมกินดีแล

๖๔ ยาแก้เจ็บเนื้อเจ็บคิง เจ็บคุดอกคุดหลัง

เครือหมากบ้า
เปลือกขาม
เปลือกค้อส้ม
เปลือกเก็ง ตัมกินดี

ผูกที่ ๒ ยาแก้ฮาก

ฮากสะคาม

ฮากมอนเฮีย

ฮากถั่วพู

ฮากถั่วแฮ

ฮากผักอีสุม

หัวหมากนัค ฝนใส่น้ำไว้

แล้วให้ใช้ดินไค้ตักไก่อ

ดินขยาคาตก ให้เอาไม้แพกสอกผู้ป่วย ขุดลงเอา

ให้ได้ดินเข้าตีไฟแชะ จึงเอามาแชใส่น้ำให้มันใสจึงเอามาสมกิน ให้ใช้น้ำส้มป่อย

3 ปีบ น้ำหม้อนิน 6 ปีบ เหล้าคั้ดแชให้กินคิแล

ยาแก้ไข้สร้าง

ให้ได้ตาอ้อยคำ 7 ตา

ตาอ้อยเลา 7 ตา ตำใส่น้ำ เอาฮากส้มมอ น้ำเหล้าคั้ด ให้กินคิแล

ยาออกเหล้า

ให้ได้ฮากกางของ

ฮากกะจาย

ฮากหญ้าโคยงู แช่กินคิแล

ยาแก้พาก ๑

ให้เอาแก่นส้มโอง

แก่นขาม

คอปี้ แช่กินคิแล

ยาแก้พาก ๒

ให้เอาแก่นค้อ

แก่นทอง

ซากตาล

ซากหญ้าปากควาย

ซากหญ้าโคยง

ข้าวเจ้า แซ่ให้กินดีแล

ยาออกเหือดจน

ให้เอาแก่นตาไก่

แก่นเสี้ยนกวาง

หญ้าผักควาย

ซากหญ้าโคยง

ข้าวเจ้า แซ่ให้กินดีแล

ยาอาบหมากไม้

ให้เอาซากหมากแตก

ซากพุลาว

ซากก้างปลา

ซากแกงแซง

ดูกลวาค่อน เอาหมอน้อยเป่าก่อนจึงอาบยา

ผิวออกแดงหวางยา ให้เอาแก่นขาม จันทน์แดง ฝนกินดีแล

ผิวออกป่านดำป่านแดงก็ดี เอา คำน้อย, ขามน้อย ดูกลิงลม ฝนกินดีแล

๓ คำรับยาที่ถอดความและเรียบเรียงจากบันทึกของหมอยา

เป็นการถอดความและเรียบเรียงจากบันทึกของหมอยาพื้นบ้าน เข้าใจว่าเป็นการบันทึกแบบถอดความ คำต่อคำ จากหนังสือผูก ใบลาน อีกต่อหนึ่ง เนื่องจาก สำนวนภาษาที่ใช้ใกล้เคียงกันมากกับคำรับยาที่แปลถอดความมาจากหนังสือผูก ใบลาน โดยตรง ซึ่งเป็นสำนวนภาษาลาว การถอดความและเรียบเรียงในครั้งนี้ ทีมวิจัยพยายามรักษาคำสำนวนภาษาเดิมไว้ให้มากที่สุด จะเรียบเรียงเป็นสำนวนใหม่เฉพาะที่เป็นคำ สำนวนเก่ามากๆ เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน โดยเฉพาะชื่อต้นไม้หรือตัวยา ซึ่งเป็นความจำเป็นอย่างมากสำหรับหมอยาและการรักษา

ยาแก้ฮาก(ฮาเจียน)

แก่นคูณ

แก่นแดง

ขมิ้นชัน

ทั้งหมดฝนกิน

ยาแก้สะเออะ(สะอึก) ๑

เปลือกพอก ฝนกิน

ยาแก้สะเออะ(สะอึก) ๒

จีเขม่าไฟ แชน้ำกิน

ยาแก้เยี่ยวขัด(ขัดเบา)

ลำหมากสาละ(ข้าวโพด)

หัวหญ้าแห้วหมู

ดินโพน

ทั้งหมดคั่วกิน

ยาแก้สะดวงฟัน

เปลือกไข่นุ่น

อ้อยดำ

ต้มกิน

ยาแก้งูดอด(งูกัด) ๑

ไม้บกน้อย

สากหมากลิ้นไม้(ลิ้นฟ้า/เพกา)

สากหญ้าขัด

ฝนทา

(คาลาเปา

มะนิเจมจะละ ทายีชะ โสเหตุ ปัดชา ปัดซัง สหายะ ๓ จบ)

ยาแก้งูดอด(งูกัด) ๒

สากดอกคุดน้อย ฝนกิน

สากหญ้าโคยงู ฝนทา

สากกระจ๊วนเนา ย่ำเป่า(เคี้ยว)

สากอิทุกใหญ่ น้ำวัก คัมสม(รม)

ยาแก้โรคไฟลามโกง

เป็นตุ่มแดงตุ่มสุก ขึ้นตามตัวและขาอ่อน ให้เอารังแมงไย ฝนทา

ยาแก้ปะดงแดงออกตุ่ม

สากไม้ลำควน

สากดอกซ้อน

สากหมากเจือคาย

ฝนกินฝนทา

(ถ้าออกตุ่มเต็มตัว ให้เอาไม้หมากเยา เผาไฟ สากดอกซ้อน สากส้มป่อยดำ สาก

หว่านขาว

แก่นข้าวโพด เผาแช่น้ำกิน)

ยาแก้กินผิด

ไม้ม้วนค้อน

ไม้ม้วนแดง

แก่นพอก

แก่นผักนางหวาน

ฝนกิน

ยาแก้ไข้ไฟไหม้ได้

หญ้าแห้วหมู

ใบฝ้าย(เมล็ด)

ผักหนอก

พริกไทย

คั่วแล้วตำให้ละเอียด เอาปิ้งเกลือเป็นน้ำกระสายปั้นลูกกลอน แล้วเอา
ผ้าขาวห่อแช่น้ำกิน

ยาแก้เจ็บขัดหน้าขัดหลังหรือไข้นานๆ

สากเหมือดแอ่

สากแก่นคูณ

สากลุมพุก

สากหมากแข้ง

ต้มกิน

ยาแก้เหน็บชา

ต้นข่าคั้น

สากส่องฟ้า

สากหมากเขือคาบ

ฮากหมากเขือคื่น

ฮากผักชะยา

คั้นชาทั้งฮากทั้งลำคั้น

คัมกิน

ยาแก้ลมธาตุ ๔

ลมเกิดปวดหัว ลมเกิดที่ไคเสียเส้นที่นั่น เกิดที่ตัว ตัวสั่น อีกอย่างในหูไม่ได้ยินเสียง ลมใช้หนาวจริงเกิดเป็นร้อน ปวดคื่น มือ เกิดลมท้าวหน้า เกิดเป็นสะดวง เป็นตุ่มเป็นเปา

ยาแก้ขนานที่ ๑

เครือกระจ๊อนเฒ่า

เปลือกต้นผักอีสุ่ม

เปลือกต้นทองหลาง

หว่านไฟ

ฮากหัสคิน

ฮากสั้มกบ

ชาหลอด

ฮากหมากคอด

ฮากคิ่นจำ

ฮากปัดปีแดง

ตากแดดให้แห้งแล้วบดเป็นผงคองสุรา

ยาแก้ขนานที่ ๒

หนามดอกทอง

เหมือดคน

ปะดงแดง

ตากแดดให้แห้ง บดเป็นผงคองสุรา

ยาแก้หวัด

เป็ลือกคู่แดง

เครือแสนพัน

เอาน้ำหนักเท่าๆกัน คัมภิน

ยาแก้เลือดกำเิบวม

ตุมบ้าน

ตุมตัง

ตุมกา

แก่นฝาง

คัมภิน

ถ้ายังไม่ร่วงริดู ให้เอาฮากแก

ฮากจีเหล็ก

จีเหล็กสานใหญ่

ฮากหมากเกลือ

คัมภิน

(ยาแก้ซางเด็กน้อยก็แก้ได้)

ยาแก้ชะยื้อ

หางนกยูงจำนวนเท่าอายุ

แก่นไม้ขุม

จีเกลบเผาผสมกันแช่น้ำกิน

ยาแก้ไอสมองแห้ง

1. ปูนแดงหนักห้าบาท

2. เถาว์หนักห้าบาท

3. เครือเขาสอนหนักห้าบาท

4. เครือหางหนูหนักห้าบาท

5. ข้าวสารเจ้าหนึ่งกำมือแช่น้ำผสมกันกิน

ยาแก้กินผิด

1. ไม้มะยมผู้
2. สากมะเฟือง
3. สากข่านาง

ฝนกิน

ยาแก้ดินร้อนมือร้อน

- ปะดงเลือด
ปะดงแดง
ปะดงขาว
ปะดงไฟ
ปะดงเครือ
ไม้ตรานกกด

ฝนกิน

ยาแก้เหงื่อไม่ออก

- เหมือดใหญ่
เหมือดคอกขาว
สั้มพ้อคิน
ผักเลี่ยน
ไม้เขา

แช่กิน

ยาแก้ลมตุ้น

- หญ้าหวาย
หญ้าจีไพนกขุ่ม
หญ้าปากควาย
สากคอกซ้อน
สากเปือก
สากมะพร้าว
สากตาล

สาหมาก

สากกัวตียบ

สาถั่วแ

สาหมากไฟผู้

ฝนหรือแซ่น้ำกิน

ยาคนน้ำคนไข้

ไม้ก้างปลา

ไม้เค็ดัน

ไม้เค็ดอง

คันทัวตียบ

สาหญ้าวัด

สาหญ้าวา

สาหญ้าวาหับมิน

แซ่อาบ

ยาไข้สัน

กลั่นใจเอาใบดาวหนึ่งกำมือมามัดสามเปาะคัมกินหม้อที่หนึ่งให้แก้ออก
หนึ่งเปาะไปจนหมดแล้วคว่ำหม้อ(ถ้าหญิงไข้ให้ชายเอา ถ้าชายไข้ให้หญิงเอา)

ยาอายุวัฒนะ

ข้า	หนึ่งซ้ง
ขมื่นขึ้น	หนึ่งซ้ง
หมากส้มมอ	หนึ่งซ้ง
ขามป้อม	หนึ่งซ้ง
พริก	หนึ่งซ้ง
เกลือ	หนึ่งซ้ง
จันแดง	หนึ่งซ้ง
แก่นคุมกา	หนึ่งซ้ง

คุมตั้ง หนึ่งซ่ง
คุมบ้าน หนึ่งซ่ง
มะกรูด หนึ่งซ่ง
เครือเขาสอ หนึ่งซ่ง

ให้เอายาเหล่านี้ลงหม้อแล้วต้มให้เดือด แล้วยกลงสกัดิบนาทีก่อนเอาฝาปิดไว้สาม
คืนจึงกิน

ยาถ่ายอุจระและถ่ายลมในตัว

ให้เอาเครือตากวาง
เครือเขามวก
กกตาไถ่
ฮังฮ้อน มาต้มกิน

ยาแก้ถูกตายในท้อง

ขอดคัศเค้าเจ็ดขอด
ขอดไม้ผีเสื้อเจ็ดขอด
ขอดบูรพาเจ็ดขอด
ลอกคราบงู
แล้วเอาน้ำจากสามเดือนแม่หม้ายแช่ยาทั้งหมดให้กิน คบหัว ดูปหน้า
ดูบหลัง ดูบอก

ยาแก้ปากเข้าเส้น

ฮากเสียวน้อย
ฮากง่า
ยาหัว หนักอย่างละฮ้อย
ลูกปลาขาว หนึ่งบาท

ดุกแฉัง หนึ่งบาท
ดุกกา หนึ่งบาท ดัมกิน

ยาแก้กลาง

ฮากจี้จ้อ
ฮากพิลา ผ่นไส่น้ำสุราอม

ยาแก้ฝืนท้อง

ฮากเอียนค่อน
ฮากพริก
ฮากมะเหิน
ฮากตุ้มตัง
ฮากแฝกกอเดียวอยู่บนโพน ผ่นไส่น้ำสุรากินเข้าเย็น ถ้ามั่นเจ็บ เอาฮาก
กะจายผ่นกิน

(ยาล้าง)

แก่นกะเบา
แก่นพุ่มพาย ผ่นกิน

ยาแก้ปาก

ฮากปอลมปม
ฮากคานา
ฮากปอข้าวจี
ฮากหูเสือ ผ่นไส่น้ำข้าวเจ้าทั้งกินทั้งทา

ยากำลัง(ยาอายุวัฒนะ)

มะขามป้อมตากแดดให้แห้งปดผสมนมวัวกิน

ยาทาฝีทางนอก

หัวพันมหา

หัวหนดแมว

หัวบัวบก

สาکنางแซง ผ่นไล่่น้ำสุราทา

ยาแก้แม่อยู่กำกนผด

เอาซากผักอีสุ่ม ซากคอกคุดส้อยฝ่นกน

ยาอายุวัฒนะ

เครือเขาสอ

ผักหนอก

ขม้นขึ้น

ยาหัว บดเป็นผงเอาน้ำฝิ่งเป็นกะสาขปั่นลูกกลอนเมื่อจะปั่นให้สวดว่า

“ไซยันโต โตยันไซ ไซยันติ ปริยันไซ”

ยาครอง

เครือเขาสอ

ขม้น

จิงทราย

เกลือ

ข้า

พริก

หัวอิเท็ง

หวานไฟ

มะกรูด

น้ำปูนใส อย่างละเท่า ๆ กันคองกิน

ยาสาระบาด

เป้าน้อย

เป้าใหญ่

นัยมะนาว

นัยมะเว่อ

นัยมะหูด

นัยหมากเกี้ยว

ขนาดเล็ก ขนาดใหญ่

ใบหวานชน

เปลือกแดง เปลือกปะดง

หญ้าแพรก หญ้าหอมแก้ว

เปลือกอีสุบ ข้าวเจ้า

อังคณาแดงขาว มาผสมกันต้้งเอ็นคออหรือปูนอน และต้มสมเสือก่อน

ยาชุบตาให้เห็นสว่าง

บี กบ ผสมกับน้ำจากลำเอื้องขาว ใช้สำลีชุบหยอด

ยาแก้ป่านดำปานแดง

ให้อาฮากปาน

หัวพันมหา

ฮากจำปาแดง ผ่นใส่น้ำหมอนึ่งทาดี

ยาปะดงใหญ่ เข้าดิน เข้ามือ มีนเขีย

ฮากส้มพ้อหลวง

ส้มเชือก

สาหร่าย

หัวขี้เหล็ก

สาหร่าย

สาหร่าย

ขี้เหล็ก

สาหร่าย

หมายเหตุ : ถ้าอาบน้ำให้เอาผักไม้ทั้งผืนอาบ

ยาอายุวัฒนะ

สาหร่าย

ขี้เหล็ก

ขี้เหล็ก

มะตูมอ่อน บดยาให้ละเอียดผสมน้ำผึ้งปั้นเป็นลูกกลอนกิน

ยาแก้ปวดเมื่อยน้ำเหลืองไหลย้อย

ผักคำเม็ก ผงทา

ยาแก้คันคอตถูกเลือดออกมาก

ข้าวเือก มาขยี้ใส่น้ำมะพร้าวไฟกิน

ยาแก้ร้อนพวนทางใน

ใบหมอน้อย

ย่านาง
เจืองคำข้อมแก
เปือกยางบวง ขี้ไต้ น้ำมะพร้าวไฟ

ยาแก้แมลงคาเข้าหู
บีนกยูง
เปือกไม้พันชาติ ฝนใต้น้ำสุราหยอด

ยาแก้คัน
เครือพู ต้มกิน

ยาแก้เจ็บท้องไส้
หมากกาเลาต้มกิน

ยาแก้เลือดฟั่นออก
ฮากหมากสูงผู้
ฮากดانا ต้มกินคี่แล
ยาแก้ไข้คันฮ้อน มือฮ้อน ไข้ฮ้อน ไข้พวน
ฮากผักหวานบ้าน
ฮากก้านตง
หญ้าหอมแกว
หญ้าปากควาย
หมากฟัก
เงินคำ
ข้าวข้าว
น้ำไต้เคียน แซ่กิน

ยาชุมใหญ่แก้ไข้

ลูกแอ้ง

ลูกกา

ลูกหมาดำ

ลูกสิงลม

ลูกควายค้อน

เคื่อไก่ป่า

ซากตัว

ซากก้ามปู ผ่นกิน

ยาแก้ซางเด็กน้อย

เขาเยื่อง

ไลปลาฝา

ซากคัคเค้า

ลูกสิงลม ผ่นไต้่น้ำสุรากลั่นกิน

ยาแก้ฝีในท้อง 1

ซากตุ้มกา

ซากคางเลื้อย

ซากขามเครือ

ซากหมอกหลวง ผ่นไต้สุราหรือน้ำท่าก็ได้

ยาแก้ฝีในท้อง 2

เลื่อมดับหลาย

ซากตุ้มกา

ซากคางเลื้อย

ซากตุ้มกา

ซากไข่น้ำ

ซากนมวัว

น้ำเต้าน้อย

ซากลุมพุก

สั้มพ้อหลวง

นางแซง

ดักเต่าใหญ่

หางนกกี

หางกวางตัวแม่

ซากขุนทา

ฝนใส่น้ำหรือสุราก็ได้

ถ้าผีในท้องแตก

ซากปอลมปม

ซากปอคาเสือ

ซากปอข้าวจี ฝนกิน

ซากขุนทา

ซากคองท่ง

ซากไม้ชี้เห็น

ซากหญ้าคมป่าว

ผากม่วงกะสอ

ซากสั้มกบ

ซากคือเดียว

อ้อยคำดัมกิน หรือ

ซากนางแซง

สั้มพ้อ ดัมกิน

ยากำลังรูแสง

เปลือกกะเดา

เครือเขาสอ ดำเป็นผงน้ำผึ้งเป็นกระสายกิน

ยาแก้ปัสสาวะไม่ออก

ในฝ้าย(เมล็ดฝ้าย)

จีเกลบเผา

ผ้าขาวห่อแช่น้ำกิน

ยาแก้สะอืด

ชิงเจ็ดผ่าน

กระเทียมเจ็ดกลีบ ตำผสมปอเต่าให้เอาสั้มใส่กินดี

ยาแก้สับสนมากโหมก

สากหญ้าหัดบ่มิน

ใบเหมือดแอ่

ชิง

พริกไทย

ต้มกิน

ยาปลูกใจ

ผักหมหิน

พริกไทย

คิปลิ

ตำเป็นผง เอาน้ำผึ้งเป็นกระสาย ปั่นเป็นลูกกลอนกิน

ยาแก้สาระบาดกุมพัน

พริกไทย

คิปลิ

ชิง

กระเทียม

หวานหอม

ปีคี่แดง

เกลือ

หินส้ม

จีเจีย

คำผสมกันปั้นเป็นลูกกลอน

ยาแก้โรคบรูษ

สาบท่อน

ลูกปลาฝา

ยาหัว ต้มกิน

ยาล้างผล

เครือหันแดง ต้มเซอะล้าง

ยาแก้เห็บขา

ใบหมากกา กำมือหนึ่ง

เครือตาปลา

สาบเลียบแมว

แก่นจีเหล็ก

จันแดง

จันขาว

หัวม่อนกระแต

หวานไฟ

คิปลิเกลือ ต้มกิน

ยาแก้ปวดหัว เรียกว่า สันนิบาตวิน

หญ้าหอมแก้ว

สากกัวยติบ

อ้อยคำ

จึง

กระเทียม ตำผสมกันแช่น้ำกิน ดบหัว

ยาแก้ปวดหัวปวดตา

หญ้าปากควาย

หญ้าหับมื่น

หญ้าขัด

หญ้าคา ต้มกินดี

ยาแก้นอนหลับพลิกไปพลิกมา เรียกว่า สันนิบาตกวนใจ

สากหญ้านาง

ไม้เท้าสาร

หมากเบี้ยวตัวผู้

นอแรด

งาช้าง

เขาเยื้อง

เขากวางชี

รากมะกอก ฝนกิน

ยาแก้ขี้เจ็บกัศ

ขางคอรัก

ยาแก้ลิ้นเป็นกลาง

สากฮวงข้า ต้มกิน

ยาแก้ไข้อ่อนผวน

เปลือกขาม

เปลือกมี แช่กินดี

ยาแก้เบื่อเห็ด

สากไม้แดง ฝนกินดี

ยาแก้หมากัด

หญ้าคา

ขี้มื่น ตำทาแผล

ยาแก้ยาเย็นเมื่ออยู่กรรม

สาکنมวัว

สาکن่าคั้น

สาکنไส้ตัน

สาکنกระโดน

สาکنวงษ์

สาکنกงสะเค้น

สาکنนอกน้อยนอกใหญ่

สาکنขี้กา ผ่นกิน

ยาแก้เจ็บเอว

สาکنย่านาง

สาکنปอดมปม

ซาหัว

อ้อยคำ คัมกิน

กะล่ำ ปลูก หอย

ยาแก้ไส้ขี้กลาก

ใบส้มอ

ใบขี้เหล็กใหญ่

ใบหมากเชือบ้า

หัวข่าโคก

ในหมากกระคั่นงา ตำผสมกันให้แหลก เอาแพรขาวกรองเอาไว้ถ้าทา

ก่อนทาซาเอา

หมากเชือบ้าทำก่อนให้คั้นแล้วขูด

ยาแก้หืดแก้ไออื่น

แต่งใส่น้ำมันปลาโพง

หมากกระเบา

เม็คมะเขือบ้า

เม็คหมากนมจั่ว

ในหมากแก

ในมันเผา

ตำให้ละเอียดใส่น้ำมันปลาโพง

ยาตัดฮาก

ชาบ้าน

ใบไม้ไผ่บ้าน กำมือหนึ่ง

ยาหั่ว

อ้อยดำ ต้มกิน

ยาแก้มีน

ขนานที่ ๑

ฮากหมากชุมกา

ฮากหมากโกทา ฝนกินดีแล

ขนานที่ ๒

แก่นขามเครือ

ฮากเกี๋ยงป็น

ยาหั่ว

อ้อยดำ ต้มกิน

ยากำลัง

ฮากเล็บแมว

สากปึกไก่ดำ

สากหมากมา

สากไม้เส้ดักวาย หรือคูกอ้ง

๔ ตำรับยาที่ได้จากการสำรวจชุมชนและการจัดเวทีแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน

ยาแก้ท้องอืดเฟ้อ อาหารไม่ย่อย เป็นยาระบายลม

ใบมะม่วงแก้ว ๗ ใบ

ใบสิดา (ฝรั่ง) ๗ ใบ

ตะไคร้ ๓ ต้น

หว้านไฟ ๓ แ่ง ต้มกิน

ยาแก้เบื่อหอย

สากไม้ท่มเตี้ย ฝนกินดี

ยาแก้หนาว

หัวผักกาด

น้ำผึ้ง ฝานเก้านแผ่นแผ่นละครึ่งชิ้นนำไปปิ้งไฟให้สุก แล้วคองน้ำผึ้ง

แช่เย็นกินเช้า

แช่เช้ากินเย็น

ยาแก้เจ็บเสียดแน่นท้อง ท้องอืด

กอกางเลื้อย

คันทากเขียบป่า ต้มกินดีแล

อีกขนานหนึ่ง

กฤษณา

คันทาง

สิงโคตัน คัมภีร์

ยาแก้หูดขาว

คันทมาคเจียบป่า คัมภีร์

ยาแก้เจ็บแฉ่งเจ็บขา

กระเดียน้ำ

ม่านพระอินทร์ คัมภีร์

แก้เจ็บแก้ปวดตามตัว และเป็นยาอายุวัฒนะ

บินอาคเศ (น้ำผึ้ง)

บาดห้งไม้ (เครือเขาฮอ)

ไฉร์ฉี (หญ้าเหี่ยวหมู)

ลีบเศร่า (สาหมากสูงผู้)

เผ่าบ่เป็น (สาขานาง) คัมภีร์

ยาแก้หัวโต, ไข้ป่า

คันทมาพร คัมภีร์

๕ ความรู้เกี่ยวกับพิษสมุนไพร การเก็บตัวยา การนำไปใช้ในการรักษาโรค
การเก็บรักษา

การจำแนกสมุนไพร สามารถจำแนกได้หลายหลากวิธี เช่น

1. การจำแนกชนิดของสมุนไพร เช่น
 - 1.1 สมุนไพรที่เป็นพืช
 - 1.2 สมุนไพรที่ได้จากสัตว์
 - 1.3 สมุนไพรที่ได้จากแร่ธาตุ
2. การจำแนกสมุนไพรตามผลหรือสรรพคุณ เช่น
 - 2.1 ยาที่ทำให้ร้อน
 - 2.2 ยาที่ทำให้เย็น

การเก็บตัวยา

คนโบราณมีภูมิปัญญาในการเก็บตัวยาที่มีมานานแล้ว สมุนไพรบางประเภทบางชนิด การเก็บตัวยามีความสำคัญมาก หากเก็บตัวยาไม่ถูกวิธี การรักษาก็จะไม่ได้ผลดีเท่าที่ควรเช่น พืชสมุนไพรบางชนิดจะเก็บได้เป็นบางช่วงบางฤดู หรือบางเวลาเท่านั้น พืชสมุนไพรบางชนิดแต่ละส่วนของต้นพืชมีสรรพคุณต่างกัน บางชนิดสามารถใช้ได้ทั้งต้น จึงจำเป็นต้องศึกษาให้ละเอียดเพื่อให้ได้สรรพคุณหรือผลที่ได้รับอย่างเต็มที่

หมอชาสมัยก่อนของชุมชนตำบลนาคุณใหญ่ มีเคล็ดในการเก็บตัวยาอย่างหนึ่งคือ เวลาไปเก็บยา อย่าให้เงาตัวเองทาบทับต้นยาเด็ดขาด และก่อนเก็บตัวยาต้องมีดอกไม้และเทียน 1 คู่ ไปขอมจากนางธรณี จึงถือว่าได้ตัวยาที่ดี ส่วนยาที่ได้จากกระดูก เขา หรือส่วนต่างๆของสัตว์ ต้องนำไปตากแดดให้แห้งดีก่อน เพื่อการเก็บไว้ได้นานและไม่ให้มูกลิ้นเหม็นคาว

การนำไปใช้ในการรักษา

ตัวยาที่ใช้กันสดๆ มีตัวยาบางชนิดต้องใช้กันสดๆ หากปล่อยให้แห้งจะมีสรรพคุณลดลง หรือไม่สะดวกในการใช้ ยาบางชนิดต้องใช้สิ่งที่เปื้อนเมือก เป็นยาง หรือน้ำในลำต้นของไม้สมุนไพรนั้นๆ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงคือความสะอาด โดยก่อนใช้ยาต้องมีการล้างให้สะอาดก่อน

ยาที่ต้องใช้ต้ม ส่วนใหญ่ก่อนการต้มมีวิธีการที่นิยมอยู่คือ การเผาก่อนต้ม โดยตัดไม้สมุนไพรเป็นท่อนๆ เผาไฟให้หอมก่อนต้ม อีกวิธีคือการฝานตัวยาแล้วตากแดดให้แห้งก่อนแล้วจึงต้ม ทั้งสองวิธีมีผลทางเภสัชเช่นเดียวกัน สิ่งที่ยังระมัดระวังคือ ยาบาง

ชนิดกำหนดให้ดื่มกินได้เพียง หนึ่งหม้อ หรือสองหม้อ หรือสามหม้อเท่านั้น เมื่อกินยา
หมดแล้วให้คว่ำหม้อทันที ซึ่งเป็นเคล็ดของแต่ละหมอยา ต้องทำความเข้าใจอย่างลึกก่อน

ยาที่ใช้ฝนกิน มีทั้งฝนใส่น้ำเปล่าธรรมดาๆ ยาบางชนิดต้องฝนในน้ำสุรา ใน
น้ำฝน บางชนิดจำกัดครั้งในการฝน บางชนิดไม่จำกัดครั้งในการฝน บางชนิดเวลาฝน
ยากำหนดให้ฝนลงหรือฝนขึ้นอย่างเดียว บางชนิดเวลาฝนยาให้น้ำหินฝนยาจุ่มในน้ำ
บางชนิดให้น้ำรากยาจุ่มในน้ำได้ หมอยาหรือผู้ใช้ต้องคำนึงถึงและควรระมัดระวัง
เพื่อให้ได้ผลทางการรักษามากที่สุด ทั้งนี้เพราะต้องจำกัดปริมาณตัวยาและสารทำลาย

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ : นายวรรณดี โทสวนจิต อายุ : 43 ปี
วัน/เดือน/ปีเกิด : วันที่ 15 มีนาคม 2506 สัญชาติ : ไทย ศาสนา : พุทธ
ที่อยู่/สถานที่ติดต่อ : 89 หมู่ที่ 4 ต.นาคุณใหญ่ อ.นาหว้า จ.นครพนม 48180
โทร. 07 8573285 // tosuanchit@yahoo.com
อาชีพ : ข้าราชการครู นักวิจัยอิสระ
การศึกษา :ปริญญาตรี บริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ปริญญาโท การบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง
สถานที่ทำงาน : โรงเรียนบ้านเชียงเซา ต.บ้านเอื้อง อ.ศรีสงคราม จ.นครพนม 48150
ประสบการณ์/การทำงาน :

จากปี - ปี	ตำแหน่ง/ บทบาท	สังกัด/ ผลงาน
ปี 2525 - 2532	- ครูสายปฏิบัติการสอน	- สປປ.ນຸກຣພນມ
ปี 2533 - 2537	- ผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษา	- สປປ.ນຸກຣພນມ
ปี 2538 - 2544	- อาจารย์ใหญ่	- สປປ.ນຸກຣພນມ
ปี 2545- ปัจจุบัน	- ผู้อำนวยการโรงเรียน	- สປທ.ນພ.2

ความสนใจ ความรู้ความชำนาญ

การจัดการศึกษา

การสาธารณสุขชุมชน

ปรัชญา ศาสนา ศิลปะ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น